

# ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

## ΤΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

Μετὰ δύο περίπου ἔτη, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1906, περιέρχεται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους τὸ μεγαλύτερον κληροδόμημα, τὸ ὁποῖόν ποτε διετέθη εἰς τὸν τόπον μας πρὸς ἓνα ὠρισμένον σκοπὸν, καὶ μάλιστα ἐκπαιδευτικόν, τὸ κληροδόμημα τοῦ Ἰωάννου Δόμπολη.

Κατατεθειμένον ἐντόκως ἐπὶ δεκάδας ὄρας ἐτῶν εἰς τὴν Ῥωσικὴν Αὐτοκρατορικὴν Τράπεζαν, θ' ἀνέρχεται κατὰ τὴν ὥραν τῆς παραδόσεώς του εἰς τὸ ποσὸν τῶν δύο ἑκατομμυρίων ρουβλίων, ἤτοι δραχμῶν ὀκτὼ ἑκατομμυρίων περίπου.

Ἡ ἱστορία τοῦ κληροδοτήματος αὐτοῦ εἶνε πολὺ ἐνδιαφέρουσα.

Καθὼς διηγεῖται εἰς τὴν διαθήκην του ὁ κληροδότης, πολὺ πρὶν ἐλευθερωθῆ ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὸ 1809, εἶχε γνωρίσῃ τὸν Καποδίστριαν, καὶ ἔκτοτε ὑπεσχέθησαν πρὸς ἀλλήλους νὰ μεταχειρισθῶσι πᾶν μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι.

Τὴν ὑπόσχεσιν ἐκείνην, ἡ ὁποία κατέστη ἰερωτέρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου, ἐτήρησεν ὁ Δόμπολης καὶ κατέστησε σκοπὸν τῆς ζωῆς του, πῶς ν' αὐξήσῃ τὰ κεφάλαιά του αὐχί διὰ κερδοσκοπίας, ἀλλὰ διὰ τῶν κόπων του, καὶ μάλιστα διὰ μεγάλης οἰκονομίας».

Τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1849, τεσσαράκοντα ἔτη μετὰ τὸν δοθέντα λόγον, συνέταξε τὴν διαθήκην του ἐν Πετρούπολει καὶ ἀφῆκεν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του ἐκ ρουβλίων 255 χιλιάδων πρὸς ἴδρυσιν Πανεπιστημίου, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο ὀνομασθῆ Καποδιστριακόν καὶ ἰδρυθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ εἰς τὴν τότε—κατὰ τὸ 1906—προτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸν ὑπαινιγμὸν αὐτὸν ὑπολανθάνει προφανῶς ἡ ἰδέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ἐφαντάζοντο οἱ ὄνειροπολοῦντες φιλοπάτριδες τοῦ 1849 ὅτι ἦτο δυνατόν μετὰ ἐξήκοντα ἔτη νὰ μετατεθῆ ἡ ἔδρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου!

Ἡ ἴδρυσις τοῦ «Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου» ἀνατίθεται μὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἀλλὰ τῇ συμπράξει τῆς Ῥωσικῆς.

Ἡ διαθήκη ὀρίζει τὰ κατ' αὐτὴν ὡς ἐξῆς :

«Ὡς εὐτυχῶς Ῥώσος ὑπήκοος, παραχωρῶ ἴσην ψῆφον τῇ τε Αὐτοκρατορικῇ Κυβερνήσει καὶ τῇ Ἑλληνικῇ πρὸς λύσιν ὄλων τῶν ζητημάτων, τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ Πανε-

πιστημίου, πρὸς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀκινήτων τούτου, τὴν ἐπιτήρησιν τῆς δικαίας καὶ πρεπούσης χρήσεως τῶν εἰσοδημάτων τῶν κτημάτων τούτων, ὡς καὶ τοῦ ὄλου κεφαλαίου, πρὸ πάντων δὲ πρὸς τὴν συντήρησιν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ὄργανισμὸν καθ' ἅπαντα τὰ μέρη, ὥστε ἡ ἐν αὐτῷ παιδείσις τῆς νεολαίας νὰ διευθύνηται ὠφελίμως καὶ νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀγίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν».

Τὰ ἀκίνητα, περὶ τῶν ὁποίων ὀμιλεῖ, εἶνε ὅσα θὰ ἀγορασθῶσι διὰ τῶν εἰσαχθησομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα κεφαλαίων. Διότι ὀρίζει ὅτι, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἐνὸς τετάρτου ἢ τὸ πολὺ τοῦ ἐνὸς τρίτου διὰ τὸ κτίριον καὶ τὰ παραρτήματά του, τὰ λοιπὰ θὰ διατεθοῦν πρὸς ἀγορὰν ἀκινήτων, τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα θὰ χρησιμεύωσι πρὸς συντήρησιν τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶνε ὅτι ὁ φιλόθερος ἀνὴρ ὡς παράρτημα τοῦ Πανεπιστημίου ἀπαραίτητον θεωρεῖ τὴν οἰκοδομὴν «Ὁρθόδοξου Πρεκκλησίου».

Ἐπίσης ἐκφράζει ἐπιθυμίαν ὅπως ἐκ τῶν σπουδαστῶν αὐτοῦ οἱ 30 ἕως 50 ἐκλέγονται ἐκ νέων Ἡπειρωτῶν.

Ὡς κειμήλια ἀναμνηστικά εἰς τὸ Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον παραγγέλλει νὰ κατατεθῶσι ἐν χρυσοῦν ὠρολόγιον μετὰ τῶν ἐμβλημάτων τῆς πόλεως Γενεύης, δωρηθὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Καποδιστρίου καὶ μία χρυσὴ ταμβακοθήκη, δῶρον τοῦ Αὐγουστίνου Καποδιστρίου, κατατεθειμένα καὶ ταῦτα εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Ῥωσικὴν Τράπεζαν.

Τοιαῦται αἱ διατάξεις περὶ τοῦ κληροδοτήματος, τοῦ ὁποίου, ὡς πρὸς τὴν ποσότητα καὶ τὸν σκοπὸν, μόνη ἡ Ἀμερικὴ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἐφάμιλλα. Νομίζω δὲ ὅτι, προσεγγίζοντος τοῦ χρόνου τῆς πραγματοποιήσεώς του, ὀφείλομεν νὰ στρέψωμεν πρὸς αὐτὸ τὴν προσοχὴν μας καὶ μελετῶντες κατὰ βάθος τὴν θέλησιν τοῦ διαθέτου καὶ τὴν παρούσαν θέσιν τῶν πραγμάτων, νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θὰ ἐγίνετο ἡ ἀρίστη τοῦ κληροδοτήματος διάθεσις.

Πρὸς τοῦτο καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἀκουσθῶσι πολλῶν αἱ γνώμαι καὶ ἰδίως τῶν δυναμένων μετὰ τινος κύρους ν' ἀποφανθῶσιν, ὅπως ἐτοιμασθῆ τὸ ἔδαφος καὶ διὰ τὴν Κυβερνητικὴν ἐνέργειαν, ἡ ὁποία καιρὸς εἶνε ν' ἀρχίσῃ.

Ἄλλ' ἀμέσως ἔρχεται εἰς τῶν ἀπλουστέρων τὸ στόμα ἡ ἐρώτησις :

— Πώς λοιπόν; Θά γίνη και δεύτερον Πανεπιστήμιον εις τὰς Ἀθήνας; Δὲν ὀρκεῖ τὸ ἔν; Καὶ ποία πόλις, καὶ ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας τοῦ κόσμου, ἠκούσθη ποτὲ ὅτι ἔχει δύο Πανεπιστήμια;

Ἄλλὰ τότε θ' ἀποκρούσωμεν τὴν ὤρεάν; Καὶ δυνάμεθα; Καὶ δικαιοῦμεθα; Ἄφου μάλιστα ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς Ῥωσικῆς Κυβερνήσεως ἡ ἰδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου;

Ἄλλ' ἴσως διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἄλλοι, ὑπερβατικίζοντες, εἰς ἐθνικὴν φιλαυτίαν, θά ἀνακράξωσιν:

— Ἐλληνορωσικὸν Πανεπιστήμιον θά κόμωμεν εἰς τὰς Ἀθήνας; Ἐλεγχον καὶ εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν θά δεχθῶμεν, ὑστερον ἀπὸ τὸν Οἰκοσμικὸν Ἐλεγχον; Ἄς λειψῇ καὶ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ ὤρεα τοῦ Δόμπολη. Μᾶς φθάνει αὐτὸ ποῦ ἔχομεν.

Εἰς ὄλους αὐτοὺς θά ἡμπορῇ ἴσως τελευταίως τις ψυχραιμότερος καὶ ἐπιφυλακτικώτερος ν' ἀπαντήσῃ:

— Ἄς μὴ σπεύδωμεν καὶ ἄς μὴ παρορρωθῶμεθα ἀπὸ βίβλια αἰσθήματα. Ἄς ἐξετάσωμεν τὰ πράγματα μὲ κάποιαν τάξιν καὶ μεθοδόν. Ὁ ἀείμνηστος Δόμπολης εἰς τὰ 1849 ἐγνώριζε βέβαια ὅτι ἀπὸ δεκατριῶν ἐτῶν ὑπάρχει καὶ λειτουργεῖ εἰς τὰς Ἀθήνας Πανεπιστήμιον.

Ὡστε αὐτό, τὸ ὁποῖον ἴδρυε διὰ τῆς διαθήκης του, ἐθεώρει ἀνεξέρτητον τοῦ προϋπάρχοντος. Συνεπῶς ἔκρινεν ὅτι συνεπλήρου τὸν σκοπὸν τοῦ πρώτου Πανεπιστημίου διὰ τοῦ δευτέρου, ὡς νὰ ἐθεώρει ἐκεῖνο ἀνεπαρκές. Δὲν ἐνόμισε τερατώδες τὸ νὰ ὑπάρχωσι δύο ἀνώτερα ὅμοια ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ πατριωτικὴ αἰσιοδοξία του ἦτο τόση, ὥστε ἀσφαλῶς ὑπέθετεν ὅτι εἰς τὰ 1906 πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους δὲν θά εἶνε πλέον αἱ Ἀθήναι. . .

Ἄλλὰ τοιοῦτό τι δὲν διαφαίνεται εἰς τὰ στρογγυλὰ καὶ μετρημένα λόγια τῆς διαθήκης του.

Τεθέντος λοιπόν ὅτι τὸ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον θά ἰδρυθῇ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ ζήτημα εἶνε μόνον πῶς ἡ ἰδρυσις του δύναται νὰ γίνη, ὥστε ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία — καὶ κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν μᾶλλον εὐαισθητῶν — νὰ μὴ πάθῃ ἐκ τῆς ξενικῆς ἀναμιξέως, νὰ ἀναδειχθῇ δὲ τὸ ἴδρυμα ὄντως χρήσιμον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἄξιον τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς ἐθνικῆς μας ἀγωγῆς, τοῦ ὁποῖου θά φέρῃ ἐπὶ τοῦ αἰετώματος τὸ ὑπέρλαμπρον ὄνμα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

## ΤΟ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ'

### ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ

Τὸ δογματικὸν πνεῦμα δὲν ἐκδηλοῦται πάντοτε μετὰ σφοδρότητος. Εἶνε μὲν συνήθως ἀποκλειστικὸν καὶ ἐπιρρεπὲς εἰς τὸ μῖτος, ἀλλὰ, κατὰ τοὺς συγχρόνους ἰδίως καιροὺς, προσλαμβάνει μορφὰς ποικίλας. Ἡ φρόνησις παραίνει πολλάκις τοὺς δογματιστὰς τῆς σήμερον νὰ τηρῶσιν ἐπιφύλαξιν ἀπέναντι τῶν ἀντιπάλων των, εἰσὶτε δὲ καὶ νὰ κρύπτωνται μετὰ προσοχῆς ἢ μισαλλοδοξία των ἐκδηλοῦται τότε ὑπὸ τῆς μέρψης τῆς σιωπῆς καὶ τῆς ὑποκρισίας.

Καὶ αὐτὴ ἡ σιωπὴ δύναται νὰ εἶνε ἐκδήλωσις πνευματος μισαλλοδοξίας. Ὑπάρχουσιν ἀντιφρονούντες, ὧν ἡ σιωπὴ προδίδει τὴν ἐμπιθὴ βιαιότητα. Τὸ μὴ ἀπαντᾶν εἶνε ἐν δεδωμέναις τισὶ στιγμαῖς καὶ διὰ τινος τῶν ἀνθρώπων μέσων ἐκδηλώσεως βαθείας περιφρονησεως πρὸς συνμιμητάς, ὧν δὲν συμμερίζονται τὴν γνώμην. Ἡ σιγὴ των δύναται νὰ ἔχη τίν χαρακτήρα ἐσχάτης ὕβρεως.

Σπανίως ὁμως ὁ δογματιστὴς ἔχει ἀρκετὸν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του κρατος, ὅπως περιορισθῇ ἐν τῇ περιφρονητικῇ σιγῇ. Καὶ χωρὶς καὶ ν' ἀπευθύνῃ τὸν λόγον εἰς τὸν μεθ' οὗ συνδιαλέγεται δύναται νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν δυσφορίαν του, τὴν περιφρόνησιν ἢ τὸ μῖσός του, διὰ τῆς στάσεως, τοῦ ἤθους ἢ τῆς ἐκφράσεως τῆς φυσιογνωμίας.

Οἱ λεπτοὶ τὸν νοῦν δογματισταὶ κατοφεύγουσι πρὸς εἰς τὴν εἰρωνείαν ὅπως καταπολεμήσωσι τὰς ἀντιθέτους δοξασίας. Προσπαθοῦσι νὰ ἐξετελέσωσι, νὰ καταρτίσωσι τὴν ὑπόληψιν τῶν παραδεχόμενων αὐτὰς διὰ τῆς γελοιοποιήσεως. Ἡ ἰσχὺς τοῦ γελοίου ἐγένετο μέσον ἀπολύτου δικαίσεως τῶν συνειδήσεων. Χρεῖος τυχεύσεως, ἀντιμετωπίζει τις γενναίως τὸν κίνδυνον καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον· ἀλλ' ἀποβάλλει πολλάκις καὶ οὐτὸ τὸ αἰθίμα τῆς ἠθικῆς του ἐνεργητικότητος, ὅταν κινδυνεύει νὰ γείνη καταγέλαστος. Τὸ προκαλοῦν τὸν γέλωτα τῶν ἄλλων εἰς βάρος τῶν ἀσπαζομένων τὴν καταπολεμουμένην γνώμην εἶνε μέσον ἀσφαλές καὶ δραστικὸν πρὸς ἐξόντωσιν αὐτῆς εἰς πολλὰς περιστάσεις ἢ πρὸς παρακώλυσιν τῆς ἐκδηλώσεώς της. . .

Ὅθεν οὐδέποτε πρέπει νὰ τηρῆτε πρὸς τοὺς μαθητὰς σας τὴν περιφρονητικὴν καὶ ψυχρὰν σιγὴν, οὐδέποτε πρέπει νὰ λαμβάνητε ἀπέναντι αὐτῶν ἤθος καὶ στάσιν ἀλαζονικὴν, περιφρονητικὴν ἢ εἰρωνικὴν, πτοοῦσαν καὶ ταραττοῦσαν

1. Ἀπόσπασμα διαλέξεως γενομένης πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ Διδασκαλείου τῆς Σάρτρης ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Α. Magendie.

αὐτοῦς. Ἐπιρρεπεῖς συνήθως εἰς τὴν δειλίαν καὶ ὅταν εἴτι εὐρίσκωνται ἐνώπιον τοῦ μᾶλλον καλοκαγάρθου τῶν διδασκάλων των, οἱ νεώτεροι τῶν μαθητῶν, πτοοῦμε· οἱ ἐκ τῆς σιωπῆς σας καὶ τοῦ ἤθους σας, δὲν θά τολμήσωσι ν' ἀπαντήσωσιν, ὅταν ἐρωτηθῶσι παρ' ὑμῶν· οἱ δὲ πρεσβύτεροι θά προσπαθήσωσιν ἀπλῶς νὰ μνητεύσωσι τὸν λογισμὸν σας, ἀντὶ νὰ ἐμπατεύσωσιν ἐν ἐαυτοῖς καὶ νὰ σκεφθῶσιν. Οὕτω δὲ ἀντὶ νὰ ἐξ-γεύρητε ἐν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθέρως ἐξετάσεως; καὶ τῆς πρωτοβουλίας, τοὺς περιορίζετε εἰς ποιὰν τινα ἠθικὴν ὑποτέλειαν καὶ δημιουργεῖτε συνειδήσεις ἐνδοτικὰς ἢ δειμαλέας.

Ἄφ' ἑτέρου οἱ μαθηταὶ σας εἶνε ἐνδεχόμενον κατὰ τὰς καθημερινὰς αὐτῶν σχέσεις νὰ ἀπομυμῶνται τὴν ἀγέρωχον σιγὴν σας, τὸ γλευστικὸ ἤθος σας, τὰ ἐπιτακτικὰ σας νεύματα καὶ ν' ἀποκτήσωσι τοιοῦτοτρόπως, συνεπείᾳ τῆς φυσικῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐπιναλασθαινομένων πράξεων, τάσεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σφοδρὰς εἰς τὴν μισαλλοδοξίαν.

Διὸ τὸ πᾶν ἐν ὑμῖν ὅτε λει ν' ἀποπνέῃ τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν ἀγαθότητα· τὸ ἤθος καὶ ἡ φυσιογνωμία σας πρέπει νὰ πρρακινῶσι τοὺς μαθητὰς σας νὰ σᾶς ὁμιλῶσι μετ' ἐμπιστοσύνης, νὰ σᾶς καθιστῶσι γνωστὰς τὰς ἐντυπώσεις των μετὰ τῆς μεγαλυτέρας εὐλικρινείας. Ἐὰν πλαῖωτα, δὲν πρέπει νὰ προσφέρεσθε· προσέχετε δὲ πρὸ παντός νὰ μὴ διδῆτε εἰς τὴν φυσιογνωμίαν σας ἐκφρασίαν εἰρωνικὴν ἢ περιφρονητικὴν. Φαίνεσθε μάλιστα εὐδιάθετος νὰ καταβάλητε μεθ' ὑπομονῆς καὶ δὴ καὶ μετ' ἐνδιαφέροντος νέας προσπαθείας, ὅπως ὀδηγήσῃτε τ' ἀπατηθέντα παιδιά ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν πλάνην των καὶ νὰ ἀναζητήσωσι τὴν ἀλήθειαν μετὰ πλείονος ζήλου. Μόνον ὅταν ἡ νωθρότης, ἡ ἀπροεξία ἢ ἡ κακὴ θέλησις τῶν ἐρωτηθέντων μαθητῶν ματαιώσωσι τὰς ὑμετέρας προσπαθείας, ἢ φυσιογνωμία σας ὀφείλει νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀποδοκιμασίαν καὶ τὴν δικαίαν σας δυσἀρέθειαν. Ἡ αἰφνιδίως ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς συνήθους σας ἠπιότητος καὶ τῆς στιγμιαίας οὐστηρότητός σας θά ἐπιδράσῃ εἰς τὰς πλείους τῶν περιστάσεων, ὥστε νὰ ἰκανοποιηθῆτε.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἄλλως τε τὰ παιδιά τὰ ἐπιρρεπῆ νὰ μιμῶνται τοὺς κεκτημένους ἐπ' αὐτῶν ἰσχύον, θ' ἀποκτήσωσι βαθμῶν πλησίον σας τὴν ἐξὶν τοῦ νὰ εἶνε ὑπομονητικὰ καὶ ἀνεξίκακα ἐν τῇ πρὸς τοὺς συντρόφους των ἀναστρεφῆ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ στάσει καὶ ἐν αὐταῖς ἀσέμναις χειρονομίαις.

Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ περιορίζεσθε εἰς τὸ νὰ διδῆτε μόνον εἰς αὐτὰ τὸ καλὸν παράδειγμα. Ὅφείλετε προσεκτικῶς νὰ ἐπαγρυπνήτε ὅπως καὶ εἰς τὰς καθημερινὰς σχέσεις των, εἴτε κατὰ τὸ μάθημα εἴτε κατὰ τὰ διαλείμματα, μὴ φέ-

ρωνται πρὸς τοὺς συντρόφους των ἀποτόμως, μετὰ εἰρωνικῆς ἀλαζονείας ἢ μετὰ βιαιότητος. Πολλὰκις ἡ ἀπλή παρατήρησις ἢ ἐλαφρὰ τις ἐπίπληξις ἀρκῖ ὅπως συνετίσῃ τοὺς παρεκτροπομένους μαθητὰς. Ἰδίως ὅταν ὑποδηλώσῃτε εἰς αὐτοῦς, ὥστε νὰ τὸ ἐνοήσωσιν, ὅτι βιάζεσθε ἐπὶ τῆς μεγαλοψυχίας αὐτῶν ἢ ἐπὶ τῆς ἐξ οἰκείᾳ μεταμελείας.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τῆς ἐκφράσεως τοῦ λογισμοῦ, ὀφείλετε πρὸς τοὺς νὰ προσέχητε πολὺ εἰς τοὺς λόγους σας καὶ τὴν ὁμιλίαν σας. Ἡ ξηρὰ καὶ ἀπότομος ἀπαγγελία τοῦ διδασκάλου, ὁ νευρικός καὶ αὐστηρὸς τρόπος τοῦ προφέρειν τὰς λέξεις, τόνει τινὲς φωνῆς ἐλέγχοντες δυσθυμίαν ἢ σκαιὰν δυσφορίαν ἢ διαθέσεις εἰρωνικὰς καὶ περιφρονητικὰς ταραττοῦσιν ἀμέσως τὰ παιδιά καὶ τὰ καθιστῶσιν ἄτολμα. Συναισθάνονται μετὰ πολλῆς ζωηρότητος ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν εἶνε διατεθειμένος νὰ ἀνεχθῇ ὅπως ἔχωσι διάφορον ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του γνώμην.

Εἶνε πρὸς τοὺτοις ἐνδεχόμενον οἱ μαθηταὶ ν' ἀπομιμῶνται κατὰ διαφόρους βαθμοὺς τὸν τρόπον τοῦ ἐκφράζεσθαι τοῦ διδασκάλου των καὶ ἡ μίμησις αὐτῆ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς βαθμῶν τὰ αἰσθήματα τ' ἀντιστοιχοῦντι εἰς τὴν τισαύτην γλώσσαν. Ὁ ψυχολόγος Περὲζ ἀ ἀφέρει περίεργον παράδειγμα τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τισαύτης μιμήσεως. Μικρὸν κοράσιον, λέγει, εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἐν ἡλικίᾳ δεκαπέντε μηνῶν ν' ἀποκτᾶ τὴν ἐξὶν τοῦ συνσφουρῶσθαι ὅπως ὁ πατὴρ της, τῶν ὀργίλων αὐτοῦ ὄρμων, τοῦ θυμώδους καὶ ὀξέος τόνου τῆς φωνῆς του, ὀλίγον τι βραδύτερον δὲ αἱ ἐκφράσεις του ἐξεδήλευν τὴν ἀδχμνίαν ἢ τὴν ὀργήν. Ἐν ἡλικίᾳ τριῶν ἐτῶν ἔλεγε σοβαρῶς πρὸς τινα ἐπισκέπτῃ μεθ' οὗ συνεζήτει, ἀπομιμούμενον τὴν ἐκφρασίαν τοῦ πατρὸς του: «—Μὰ σὺπα λοιπόν, οὐφ! δὲν με ἰφίνεις ποτὲ νὰ τελειώω τὴν ὁμιλίαν μου!»

Μάθετε λοιπόν εἰς τὸ διδασκαλεῖον νὰ ἐκφράζεσθε ἠπιῶς καὶ εὐαρέστως· ἡ καλλιέργεια τοῦ τῶν τῆς φωνῆς σας θά εἶνε διὰ σᾶς εἰς τὰ σχολεῖά σας ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἰσχυρότερος ὁρος τῆς εὐδοκίμησεώς σας ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ σταδίῳ.

Προσπαθεῖτε ν' ἀποκτήσῃτε τέλος ἐκ τῶν ὑμετέρων διδασκάλων τὰ ἐξωτερικὰ χαρίσματα, ὅσα θά ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς σας τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ τὰ ὅποια διὰ τῆς μιμήσεως θ' ἀποκτήσωσι καὶ αὐτοί. Εἶμαι βέβαιος ὅτι οὐδεὶς ὑμῶν ἀγνοεῖ τὴν διαρκὴ ἐπίδρασιν τῶν πρώτων ἐντυπώσεων, ἃς αἰσθάνονται τὰ παιδιά, ὅσάκις ὁ διδάσκαλος ἔρχεται κατὰ πρώτην φεραν εἰς συνάφειαν μετ' αὐτῶν.

Ἐν τούτοις εἶνε πάντοτε σπουδαιότατον — καὶ μὴ τὸ λησμενεῖτε ποσῶς — ὅτι πρέπει νὰ κατέχητε ἐνδομύχως καὶ ἐν βαθμῶν μεγάλῳ τὰς



ἀρετάς, ἃς τὸ ἦθος καὶ ἡ στάσις καὶ ἡ ἔκφρασις τῆς φυσιογνωμίας ἐρμηνεύουσιν ἐξωτερικῶς. Σπουδαιότατον εἶνε ὄχι μόνον νὰ φαίνησθε, ἀλλὰ καὶ νὰ ἦσθε ἀνεκτικοί. Διὸ ὀφείλετε ἐν πάσῃ περιπτώσει ν' ἀγωνίζεσθε κατὰ τῆς πλάνης καὶ κατὰ τοῦ κακοῦ, ὅφ' οἶανδήποτε μορφήν καὶ ἂν ἐκδηλῶνται, μὲ τὴν ἐνεργητικότητα ἀνθρώπων ἀφωσιωμένων μὲν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐχόντων ἐνταυτῷ βαθεῖαν τὴν συνείδησιν τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀλλοτρίας ἀξιοπρεπείας.

X.

## ΨΥΧΟΠΑΘΕΙΑΙ ΕΝ Τῷ ΣΧΟΛΕΙῷ<sup>1</sup>

*Ἄν ἡ Παιδαγωγικὴ ἐποιεῖτο βαθυτέρων μελέτην τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατὰ τὰς παθολογικὰς αὐτοῦ σχέσεις, πολλὰ σφάλματα καὶ πολλὰ σκληρότητες τῆς ἀγωγῆς θ' ἀπεφεύγοντο, πολλὰς πλημμελεῖς ἐκλογαὶ τῶν βιωτικῶν σταδίων δὲν θ' ἀσυνέβαιον, καὶ οὕτω πολλὰ ψυχικὰ ὑπάρξεις θ' ἐσοῦντο.*

Krafft-Ebing, Lehrbuch der Psychiatrie.

Διὰ τῶν βάρων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου διέρχεται ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Πρὸ τῆς θύρας αὐτοῦ διασχίζονται καὶ ἀπομακρύνονται αἱ διάφοροι ὁδοί, εἰς τὰς ὅποια τρέπονται οἱ παῖδες μετὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Οἱ περισσότεροι ἀπορρίπτουσι τὸ βιβλίον καὶ λαμβάνουσι τὸ ἐργαλεῖον τοῦ ἐργάτου· ἄλλοι ἀρχίζουσι τὴν πάλιν πρὸς τὸ χῶμα ἢ τὴν θάλασσαν. Οἱ λοιποὶ διευθύνονται εἰς τὸ Σχολαρχεῖον· βαθμηδὸν δ' ἐλαττούμενοι φθάνουσιν εἰς τὸ Γυμνάσιον, καὶ ἀραῖοι πλέον νεανία προχωροῦσι μέχρι τοῦ Πανεπιστημίου ἢ εἰδικῆς τινος σχολῆς.

Εἰς τὸ δημοτικὸν λοιπὸν σχολεῖον συρρέουσιν, ἂν μὴ πάντες—μεθ' ὅλον τὸ ὑποχρεωτικὸν τῆς φοιτήσεως—πάντως ὅμως οἱ πλείστοι τῶν ἀπὸ τοῦ ἔκτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἢ δωδεκάτου ἔτους μικρῶν Ἑλλήνων, ἀρρένων καὶ θηλέων. Ἄλλ' ὅρα γε πᾶσαι αἱ χιλιάδες αὐταὶ εἶνε καὶ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ὑγιεῖς, οὐδὲν τὸ ἐκφυλὸν ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς, καὶ πρέπει νὰ παιδευθῶσι διὰ τῶν αὐτῶν μεθόδων καὶ διὰ τῶν αὐτῶν παιδονομικῶν μέτρων τῶν προσαρμοζομένων εἰς ὑγιεῖς παιδικὰς ψυχάς;

Ἐν ἄλλαις χώραις ὑπάρχουσι φιλανθρωπικὰ ἅμα καὶ παιδαγωγικὰ ἰδρύματα, ἐν οἷς μετ' ἄκρας φροντίδος καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιάζουσαν, κατὰ τὸν βαθμὸν καὶ τὴν φύσιν, ψυχικὴν νοσηρότητα τῶν ψυχοπαθῶν παιδίων, τελεῖται ἢ θεραπεία ἅμα καὶ ἀγωγή αὐτῶν—διότι ἐν αὐ-

τοῖς συμπύπτουσιν αἱ δύο αὐταὶ ἐνέργειαι. Τοιοῦτον ἴδρυμα ἐν Ἰένῃ τῆς Θουριγκίας ἐξαίρετον εἶχον τὸ εὐτύχημα πολλάκις νὰ ἐπισκεφθῶ. Διευθύνει αὐτὸ ὁ κ. Τρῦπερ, εἰς τῶν ἐξοχωτέρων διδασκάλων, ὅστις τὴν παιδαγωγικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα καὶ ἐμπειρίαν συνεπλήρωσε διὰ συντόνων ψυχοπαθολογικῶν σπουδῶν, συνέγραψεν ἐξαιρέτους περὶ παιδικῶν ψυχοπαθειῶν μελέτας καὶ εἶνε εἰς τῶν διευθυντῶν τοῦ περιοδικοῦ *Kinderfehler* (Τὰ ἐλαττώματα τῶν παιδίων). Ἐπὶ ὑγιεινῆς καὶ γραφικῆς κλιτύος ἰδρυμένον, ἐν μαγευτικῇ τοποθεσίᾳ, μὲ ἀναπεπταμένον πρὸ αὐτοῦ ὄριζοντα, ὑπερκείμενον τῆς χαριστάτης κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Σάαλ, λειτουργοῦν ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐποπτείαν δύο ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, τοῦ καθηγητοῦ Βινσβάγγερ, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἰένῃ Φρενιατρείου καὶ τοῦ μεγάλου παιδαγωγοῦ Ράιν, πεπλουτισμένον διὰ διδακτικῶν γυμναστικῶν, διαιτητικῶν μέσων ἰδίων, εἶνε αὐτόχρομα σωστικὸν ἴδρυμα, καὶ πολλὰ δυστυχῆ καὶ ἀπόκληρα ὄντα, ἕνεκα σκληρῆς ἰδιοτροπίας τῆς φύσεως ἢ δι' ἁμαρτίας γονέων προγεγραμμένα, ἀπέδωκεν ὑγιῆ καὶ χρήσιμα εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ἄλλὰ τοιαῦτα ἰδρύματα δὲν ὑφίστανται πανταχοῦ οὐδὲ πάντες οἱ γονεῖς ἔχουσι τὰ ὑλικά μέσα ἢ καὶ τὴν διάθεσιν ν' ἀποστείλωσιν εἰς ταῦτα τὰ ἰδιότυπα τέκνα τῶν. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν γονέων, κατὰ τὴν διάφορον ἰδιοσυστασίαν τῶν, περιβάλλουσι δι' ὑπερέτρου στοργῆς—τῆς ἐπιεικοῦς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς στοργῆς—τὰ δυστυχῆ ὄντα, ἄλλοι δὲ μισοῦσιν αὐτὰ ὡς συμφορὰν θεήλατον κατασκήψασαν εἰς τὸν οἶκόν τῶν.

Ἔτι δέ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὰ παθολογικὰ συμπτώματα δὲν εἶνε τόσον ἔντονα καὶ χαρακτηριστικά, ὥστε νὰ καθιστῶσιν ἀναγκαίαν τὴν εἰσαγωγὴν τῶν παιδίων εἰς θεραπευτικὸν ἴδρυμα.

Εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστὸν σήμερον ὅτι εὐκρινῆ καὶ ἀκριβῆ ὄρια μεταξὺ τῆς φρενικῆς ὑγείας καὶ τῆς παθήσεως δὲν εἶνε δυνατόν νὰ χαραχθῶσι. Ὁ Κράφτ-Ἐμπιγκ λέγει ὅτι «ὑγεία καὶ νόσος δὲν ἀποτελοῦσι πάντως ἀντίθεσιν»· ὁ δὲ Ἐμμιγγάους ἐν τῷ περισπουδάστῳ περὶ «Ψυχοπαθειῶν τῶν παιδίων» ἔργῳ του φρονεῖ ὅτι «τὸ ἀσταθὲς καὶ βεβυστὸν τῶν ὀρίων μεταξὺ ὑγείας καὶ παθήσεως οὐδαμῶς καταφαίνεται τόσον καταδήλως, ὅσον ἐν τοῖς ψυχικοῖς φαινομένοις». Ὁ Μπρετέλλη, ἐν τῷ περιφήμῳ περὶ αὐτοχειρίας ἔργῳ αὐτοῦ, ἔρωτᾷ: «Ποῦ ἀρχίζει ἡ παραφροσύνη καὶ ποῦ ὁμιλεῖ τὸ λογικόν; Τίς δύναται νὰ διακριθῶσιν καὶ καθορισθῶσιν τὰς κανονικὰς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου ἀπὸ τῶν νοσηρῶν;» Ὁ δὲ Γάλλος Μορώ παραδέχεται εἰς πολλὰ φαινόμενα ὅτι *est mixte*, μικτὴν κατάστασιν, ἣτις, οὔτε ὑγιῆς οὔτε νοσηρὰ, εἶνε μᾶλλον ταυτοχρόνως καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο.

Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους εἰς τὸ σχο-

λεῖον θ' προσέλθωσι καὶ εἰς τὰ μαθητικὰ βάρη θ' καθίσωσι καὶ παιδία κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ψυχοπαθῆ. Ἐντεῦθεν ἐπεταὶ ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ εἶνε ὅλως ἄμοιρος ψυχοπαθολογικῶν γνώσεων, ἂν δὲν θέλῃ νὰ γείνη ἄδικος καὶ σκληρὸς, μεταχειριζόμενος ἀσθενῆ παιδί ὡς ὑγιᾶ, ἢ ἀσυνείδητος, παραμελῶν τὰ κωθρὰ καὶ δυσμαθῆ καὶ περιέπων μόνον τὰ εὐφυᾶ, τὰ εὐχερῶς ἀνταμείβοντα τοὺς καταβληθέντας κόπους.

Αἱ γνώσεις αὐταὶ δυνατόν νὰ εἶνε στοιχειώδεις, ἀλλ' εἶνε ἀπαραίτητοι. Ἄτὸ βλέμμα τοῦ διδασκάλου, λέγει ὁ Οὔφερ, δὲν πρέπει νὰ εἶνε τυφλὸν πρὸς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἅτινα ὁ ἀδαῆς κρίνει ὡς κανονικά, ἐξ ἰατρικῆς ὁμῶς ἀπόψεως εἶνε νοσηρὰ.

Ἄλλὰ πῶς εἶνε δυνατόν νὰ διακρίνωμεν τὴν ψυχοπάθειαν, ὅταν δὲν εἶνε καταφανῶς δεδηλωμένη, ἀλλὰ λανθάνει ἀόριστος καὶ δυσδιάκριτος;

Πολλὰ τῶν ἐκφύλων παιδίων φυλάττουσι κεκλεισμένην, ὡς εἶπεῖν, τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ δὲν δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ῥίψωμεν τὸ βλέμμα ἐντὸς αὐτῆς. Τὰ παιδία ταῦτα κίττουσιν ὅπως καὶ τὰ συνήθη παιδία, ὁμιλοῦσιν ἢ ἐνεργοῦσιν ὅπως καὶ τὰ ἄλλα, ἐν τούτοις οἱ γονεῖς αὐτῶν ἢ διδάσκαλοι παραπονοῦνται ὅτι εἶνε δυσάγωγα. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν δὲν ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτῶν σύντονον προσπάθειαν, τὸ πνευμά των ἐργάζεται κανονικῶς. Ἄν ὅμως ἡ δεθεῖσα ἐργασία ἀπαιτῆ συνκέντρωνται προσοχῆς καὶ κόπον, ἐκλύεται ἡ πνευματικὴ αὐτῶν δύναμις καὶ ἡ μνήμη τῶν φωρᾶται ἀσθενῆς. Τὰ παιδία προσπαθοῦσι νὰ ἐργασθῶσι, ἀλλὰ προσβλέπουσιν ἐμπρὸς μὲ βλέμμα κενόν, ἄνευ σκέψεως, οὐδέποτε κατορθοῦντα ν' ἀποπερατώσωσι τὴν ἀνατεθειτάν ἐργασίαν, πᾶσα δὲ μομφὴ ἐκπυρξάνει τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀνικανότητα.

Ἐν ἀταξίᾳ εὐρίσκεται καὶ τὸ θυμικὸν αὐτῶν. Εἶνε εὐέξαπτα καὶ πείσματα, εὐεπιφορα εἰς δάκρυα καὶ εἰς σφοδρὰς ἐκρήξεις ὀργῆς, ἄστοργα καὶ σκληρὰ πρὸς τ' ἀδελφία τῶν καὶ τὰ ὀμήλικα, ἀσπλαγχνὰ πρὸς τὰ ζῷα. Ἀπὸ τῆς μιᾶς θυμικῆς καταστάσεως μεταπίπτουσιν αἰφνιδίως εἰς τὴν ἀντίθετον, ἄνευ εὐλόγου αἰτίας. Ὁ ὕπνος τῶν εἶνε τεταραχμένος, κραυγάζουσιν ἢ ὑπόκεινται εἰς σπασμούς νευρικούς.

Ὁ Ἐμμιγγάους ἀναφέρει ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως ἑνδεκαετῆς παιδίον, τὸ ὅποιον εἶχε τὴν ἰδιοτροπίαν, ἂν προσέκρουε τυχαίως εἰς τὴν ἰδοῦντα του, νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἀκόμη δις τὸ κτύπημα διὰ τοῦ ἰδίου ποδός. Ὅταν ἐστήριζε τὸν βραχίονα ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐπληττε προσέτι αὐτὴν διὰ τοῦ ἀγκῶνος.

— Διὰ τὸ κάμνει αὐτό; ἠρώτησεν ὁ Ἐμμιγγάους.

— Πρέπει! ἀπεκρίθη τὸ παιδίον. Οὐδεμίαν ἄλλην δικαιολογίαν προσήγαγε.

Καὶ εἰς φρεναπάτας καὶ παραισθήσεις ὑπόκεινται τὰ τοιαῦτα παιδία. Ὁ Γουσταῦος Σίγγερτ, εἰς τῶν Γερμανῶν διδασκάλων τῶν μετὰ στοργῆς ἀσχολουμένων εἰς τὴν παθολογικὴν ἔρευναν τῆς παιδικῆς ψυχῆς, διηγεῖται τὸ ἐξῆς ἐν τῷ συντόμῳ ἄλλ' ὠρλίῳ «περὶ προβληματικῶν παιδικῶν φύσεων» ἔργῳ του: «Μετὰ συναισθήματος ἀναμίκτου ἀνομιμνήσκουμι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ μήτηρ ἐνὸς παιδίου ἐξαλλοῦ ἐξ ὀργῆς ἐπῆλθε κατ' ἐμοῦ κραυγάζουσα: «Ἐρραπίσατε τὸ παιδί μου!» Ἐγὼ δὲν τὸ εἶχον ῥάπιση, πάντα δὲ τὰ παρόντα παιδία καὶ αὐτὸ τὸ δῆθεν ῥάπισθὲν ἐπεθεβαίουν τὴν διαβεβαίωσίν μου. Ἐκ τῆς ἐρεύνης περὶ τοῦ μὴ δοθέντος ἀλλ' ἐν τούτοις ληφθέντος ῥάπισματος ἐξήχθη ἐν τελείᾳ ὅτι ἡ ἀσθενικὴ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ παιδίου τὴν ἀπειλὴν ῥάπισματος μετέβαλεν εἰς ἀληθῆς ἠχηρὸν ῥάπισμα. Κατὰ τρίχα μόνον ἀπέχει τὸ ἰνδαλμα τῆς φαντασίας ἀπὸ τοῦ ψεύδους.»

Οὐχὶ σπανίως ἡ προσοχὴ εἶνε ἄτονος καὶ ἀσταθῆς καὶ τῶν παραστάσεων ὁ συνειρμὸς δυσχερῆστατος. Παιδίον τι ἐν Λειψίᾳ ἐν τῷ μαθηματικῆς Πατριδογραφίας κατέβαλλεν ὑπερανθρώπους ἀλλὰ ματαίους κόπους, ὅπως τηρήσῃ λογικὴν σειράν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Πανεπιστημίου. «Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας (διακοπῆ)... σπουδάζουσιν ὁμοίως (διακοπῆ)... καὶ τυπώουσιν εἰκόνας.»

Ὁ Γερμανὸς Γκύντζ καὶ ὁ Ἄγγλος Τζῶν Κόνολλυ περιέγραψαν ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως διαφόρους τύπους ψυχοπαθῶν παιδίων. Τοῦ τελευταίου ἰδίως θαυμάζεται ἡ πίστις καὶ ἡ ἀκρίβεια, ὁ δὲ Ἐμμιγγάους ἐν τῷ ἡδῶ μνησθέντι ἔργῳ αὐτοῦ λέγει: «Ἡ διατύπωσις εἶνε τόσον πλαστικὴ, ὥστε οἱ τύποι οὗτοι τῶν ἐκφύλων παιδίων ἴστανται ὡς ζωντανοὶ πρὸ ἡμῶν, μετὰ τῶν ἰσχυρῶς ἐκφρινόμενων ψυχικῶν καὶ σωματικῶν χαρακτηριστικῶν καὶ ἰδιοτήτων.»

Πᾶς εἰς συνεχῆ ἀναστροφήν μετὰ τῶν παιδίων διατελῶν, ὡς εἶνε οἱ διδάσκαλοι καὶ ὡς πρέπει νὰ εἶνε οἱ παιδαγωγοί, παρατήρησε βεβαίως τοιοῦτους τύπους ἐκφύλων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον χαρακτηριστικῶν. Πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰς τὸ πρότυπον τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου παρατήρησα παιδίον ὅλως ἀνίκανον νὰ συγκεντρώσῃ πέραν βραχείου χρονικοῦ διαστήματος τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ὅσον ἐνδιαφέρουσα καὶ ἂν ἦτο ἡ διδασκαλία. Δέκα λεπτὰ ἢ ἐν τέταρτον μετὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ μαθήματος, τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἐλάμβανε τὴν ἀόριστον ἐκείνην ἔκφρασιν, τοῦ μὴ προσέχοντος πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ προσηλωμένου εἰς πλάσμα τι τῆς φαντασίας· συήθως ἐμειδίει, ὡς νὰ ἕτερον αὐτὸ αἰ εἰκόνας, ἃς ἐξωγράφει πρὸ τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν τὸ πνευμά του ἀποδιδράσκον τῆς ἐν τῷ σχολείῳ πραγματικότητος.

1. Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν τῇ «Ψυχιατρικῇ Ἐπιθεωρήσει» τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου 1903.



Ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ τοῦ Παρθεναγωγείου Σκορδέλλη, πρὸ τιῶν ἐτῶν, παρετήρησα παιδίον ἐξ ἐτῶν περίπου, δυσιπότακτον εἰς τὴν στοιχειώδη ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν μόρφωσιν. Ἦτο παντελῶς ἄμοιρον τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου· τὸ χθὲς καὶ τὸ αὔριον συνεφύροντο διαρκῶς πρὸς τὸ σήμερον ἐν τῷ πνεύματί του. Οὐδέποτε κατώρθου νὰ ἐνώσῃ δύο σημεῖα δι' εὐθείας γραμμῆς ἐπὶ τοῦ πίνακος· συνέχευε τὸ ἄνω πρὸς τὸ κάτω καὶ τὸ δεξιὰ πρὸς τὸ ἀριστερά. Ἐξήγησα εἰς αὐτὸ ἐπανελημμένως καὶ ἀπλοῦστατα, κατὰ τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν, τὸ ἐπάνω καὶ τὸ κάτω, ἔσυρα πολλάκις ὑποδειγματικῶς γραμμὴν εὐθεῖαν ἀπὸ σημείου τινὸς τοῦ πίνακος εἰς ἄλλο· μάτην· τὸ παιδίον ἐλάμβανε τὴν κινωμένην μετὰ τῆς διαθεβαίωσης ὅτι θλ' σύρη τὴν ποθητὴν γραμμὴν, ἀλλ' ἡ γραμμὴ ἐφέρετο πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν.

Ἐν τῷ δὲ πνευματικῶς δὲν ὑπερέβαινε τὴν ἀνάπτυξιν τριετοῦς παιδίου, ἠθικῶς ἀνήκεν εἰς τὸν τύπον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον οἱ Γερμανοὶ καλοῦσι frühklug. Εἶχον ἀφυπνισθῆ παραστάσεις ἐν αὐτῷ, αἵτινες τὸ πολὺ ἔπρεπε νὰ ἀφυπνισθῶσι μετὰ τὴν ἡβην. Ἡμέραν τινὰ εἴλκυσε κατὰ μόνας δεκαεπταετίδα νεάνιδα ἐκ τῶν οἰκοτρόφων τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ εἶπεν εἰς αὐτὴν μυστηριωδῶς :

— Θὰ καταβῆς ἀπὸ τὴ μικρὴ σκάλα· θλ' ἔχω ἕνα ἀμάξι κάτω νὰ μᾶς περιμένῃ· θλ' σὲ κλέψω, καὶ θλ' φύγωμε!

Ἀναμνήσεις ξένης ἀκολασίας ἐλίμναζον ἐν αὐτῷ ὑπολείμματα παρελθούσης διαφθορᾶς ἀνεκुकῶντο ἐν τῷ βάθει τῆς μικρᾶς ἀσθενοῦς ψυχῆς. Τὸ δυστυχὲς ὃν ἦτο ἐν τῶν θυμάτων τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ, δι' ἣν ἰσχύει τὸ ἀμελίκτον τῆς Γραφῆς: « Ἀμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα ». Ὁ πατήρ του ἦτο ἀλκοολικός.

Μετὰ τῆς νοσηρᾶς πνευματικῆς καταστάσεως, συνδέεται, ὡς ἐν τῷ μικρῷ ἑλληνοπαιδί, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Πρίτσαρ ἐπικληθεῖσα moral insanity ἡ ἠθικὴ παράνοια. Τὸ ὑπὸ τοῦ Κόνολλου καὶ τῶν ἄλλων σκιογραφούμενα παιδία ψεύδονται ἄνευ τῆς ἐλαχίστης αἰδοῦς, κλέπτουσιν, εἶνε σκληρὰ μέχρις ἀπανθρωπίας, ἄκοσμα τοὺς λόγους καὶ τὰς κινήσεις. Τὸ ἠθικὸν συναίσθημα, τὸ ὁποῖον ἐνωρὶς ἐξεγείρεται ἐν τῷ παιδίῳ, ἐλλείπει ἐντελῶς ἢ εὐαισθησία τῆς συνειδήσεως ὑπνώττει.

Αἱ φυσικαὶ προδιαθέσεις τῶν παιδίων, ὡς παρατηρεῖ ὁ Τζαίμς Στάλλυ διευθύνονται μετὰ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς ὅτι μὲν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ὅτι δὲ πρὸς τὸ κακόν. Ἐκπληκτικὴ εἶνε ἡ ἰκανότης αὐτῶν πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὁμοία καὶ πρὸς τὴν κακίαν. Εἶνε ἰκανὰ νὰ διαπράξωσι τὰς εὐγενεστάτας πράξεις καὶ νὰ καταπέσωσιν εἰς τὴν ἐσχάτην βαθμίδα τῆς διαφθορᾶς. Ἄλλ' ἂν εἰς

τὰ ὑγιᾶ παιδία τὸ ἀριστ. τέλειον δυνάμει, ὡς ὁρμὴ πρὸς ψυχικὴν ἐνέργειαν ἐμφανιζόμενον, ἀναμένει τὰς ἐξωθεν ἐπιδράσεις, ὅπως τραπῆ ταύτην ἢ τὴν ἑτέραν διεύθυνσιν καὶ πραγματοποιῆ εἰς ἐνέργειαν εἰς τὰ ψυχοπαθῆ παιδία, ἢ ἢ ἐκ τῆς ἀφρηρίας ἐνυπάρχει ἐμφύτως ἢ πρὸς τὸ κακὸν παρέκκλισις.

Ἐνίοτε ἡ ἠθικὴ παράνοια παραμένει καὶ μετὰ τὴν ὀπωσῆποτε διανοητικὴν ἀνάρρωσιν. Ὁ Μῶδ-σλεῦ εἰς τὸ περὶ καταλογισμοῦ τῶν φρενοπαθῶν σύγγραμμα αὐτοῦ ἀναφέρει τοιοῦτο παράδειγμα. Κοράσιον κληρονομικῶς βεβαρημένον εἶχε νωθρὸν τὸ πνεῦμα, μετὰ κόπου δὲ κατενίκησε τὰς δυσχερείας τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἀριθμῆσεως. Μετὰ 5 1/2 ἐτῶν διδασκαλίαν ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ἀνάπτυξις δὲν ὑστέρει, ἀλλ' εἰς τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ οὐδεμία βελτίωσις ἐπέληθεν. « Ἡ κόρη φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει οἴσθησιν τί εἶνε ἀλήθεια καὶ τί ψεῦδος· οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν αἰσθάνεται εἰς τὰ ἀγαθὰ· τοῦναντίον κρυφίως καὶ δολίως διαπράττει πᾶν τὸ ἀπαγορευόμενον. Περιμελεῖ ἐκυτὴν, εἶνε ῥυπαρά, φέρεται ἀκόσμως καὶ ἀσέμνως μετ' ἀρρένων. Ἐνίοτε ὁρμᾷ οἰφνιδίως εἰς τὸ ὠμάτιον καὶ ῥίπτει κατὰ γῆς τὸν ἀδελφόν της ἢ τὴν ἀδελφὴν της. Τὰς κούκλας της μεταχειρίζεται πρὸς πρόωρους ῥυπαρὰς φαντασιοπληξίας. »

(Ἐπεται τὸ τέλος).

A. Π. ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ

Μεταξὺ τῶν ὅσα ἐγράψαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Μόμμσεν ἰδιαιτέρως εἴλκυσε τὴν προσοχὴν μου ἕν ἄρθρον τῆς ἰταλικῆς ἐφημερίδος «Βῆμα» καὶ τοῦτο μετέφρασα χάριν τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς». Ν. Γ.

## ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΜΣΕΝ

Μετὰ τὰ ὀνόματα τοῦ Γκαίτε καὶ τοῦ Βίσμαρκ τὸ ὄνομα τοῦ Μόμμσεν εἶνε τὸ ἀληθῶς παγκόσμιον ὄνομα τῆς νεωτέρας Γερμανίας. Ὄνομα ἐπιστημοσύνης καὶ σοφίας, ἀλλ' ἅμα καὶ ὄνομα πάλης καὶ ἀγῶνων. Ὀλίγοι θνητοὶ συνετάραξαν τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μελετῶν ὅσον αὐτὸς κατὰ τὰ ἐβδομήκοντα ἔτη τῆς δράσεώς του ἐπὶ ἐτῶν ὀγδοήκοντα πέντε τοῦ βίου του. Ὀλίγοι θνητοὶ ἀπετύπωσαν μείζονα καὶ βαθυτέραν τῆς τοῦ Μόμμσεν τὴν σφραγίδα τῆς σκέψεως καὶ τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Σχολῆς.

Τὸν ἐβλέπεμεν ἡμεῖς ἀκίμη κατὰ καιροὺς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ρώμης, τῆς Ρώμης αὐτῆς, ἣτις ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν ἢ ζωὴ τοῦ πνεύματός του, τὸν ἐβλέπεμεν μικρὸν τὸ δέμας, ἰσχνόν, συγκεντρωμένον εἰς ἐαυτὸν, μετὰ τοὺς βραχίονας ἐσταυρωμένους ἐπὶ τῆς βράχειας, μετὰ τοὺς λευκοὺς

βαστρύχους κυματίζοντας ἐπὶ τοῦ τραχήλου, μετὰ τὰ μικρὰ χεῖλη διαστελλόμενα ὑπὸ εἰρωνικοῦ μειδίσματος, τὸν ἐβλέπομεν ἐν τῇ στερεοτύπῳ μελαγχρῆ περιβολῇ του, ζῶσαν εἰκόνα τῆς γερμανικῆς λογιότητος, θρηύοντα ἀνὰ τὸν κόσμον τῶν ἐμπνεύσεων καὶ τῶν συλλογισμῶν τροφὴν διὰ τὸν ἀκόρεστον ὀφθαλμὸν καὶ τὴν ἀπληστον ἀρχαιότητος φαντασίαν του. Καὶ μᾶς φαίνεται σχεδὸν ἀπίστευτον ὅτι ἐξέλιπεν ἐν μιᾷ τοῦ χρόνου στιγμῇ. Ὑπάρχουσι τύποι, οἵτινες φαίνονται αἰώνιοι, οἵτινες φαίνονται μὴ ἔχοντες γῆρας, ὅπως δὲν ἔσχον ἴσως νεότητα· καὶ ὁ Μόμμσεν ἦτο ἐξ αὐτῶν. Εἰσαγόμενοι εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας ἀκούομεν ἀορίστας τὸ γρανίτου συμπαγέστερον ὄνομά του, χωρὶς νὰ δυνάμεθα ἐκ πρώτης ὄψεως ν' ἀναμετρήσωμεν τὸ μέγεθος καὶ τὸ βάθος τῆς σημασίας. Προχωροῦντες εἰς τὰς σχολὰς τῆς Νομικῆς εὐρίσκομεν τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀρρήκτως συνδεδεμένον πρὸς τὸ Corpus juris, οἵτινος κατέλιπεν ἡμῖν τὴν ἀσφαλεστάτην καὶ ὀρθοτάτην ἐκδοσιν. Καὶ εἰς πάσας ἐπὶ τέλους τὰς τρίβους τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ρώμης, δὲν συναντῶμεν ἐξερχόμενοι τῶν σχολῶν καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὰς βιβλιοθήκας ἢ τὸ ὄνομά του συνδεδεμένον πρὸς τὰς παραβολωτάτας ὑπεθέσεις, πρὸς τοὺς πρωτοτυπωτάτους συνδυασμούς, πρὸς τὰς βαθυτάτας ἐρεῦνας, πρὸς τὰς πλέον ἀβιάστους ἀναλύσεις καὶ πρὸς τὰς τολμηροτάτας καὶ πολυπλοκωτάτας συνθέσεις. Καὶ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν ἐπικρατεῖ ἡ ἐντύπωσις καὶ τὸ συναίσθημα, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποτελεῖ θεμελιώδες στοιχεῖον ἐν τῷ βίῳ τῆς νεωτέρας σκέψεως καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

Μίαν χειμερινὴν ἐσπέραν, πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, τὸν παρετήρουν καὶ τὸν ἐσπούδαζον ἐξ ἀποστάσεως, ἐνῶ ἴστατο ἀκλόνητος ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ Ἀγορᾷ παρὰ τὴν Ἀντωνίνειον στήλην. Καὶ ὁ βραχὺς ἐκεῖνος μέλας ὄγκος, παρὰ τὸν πελώριον ὄγκον τῆς στήλης, ἀνεκάλει εἰς τὸν νοῦν μου τὴν μορφήν τοῦ Κρουσιμόδου ἐπὶ τοῦ πύργου τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Ὁ μικρόσωμος ἐκεῖνος σοφὸς εἶχε καταστῆ εἰσὶν ἐμφυῆς μετὰ τὴν οὐσίαν τῆς ἀρχαίας ῥωμαϊκῆς εὐκλείας, καὶ ἡ σοφία του μοῖ ἐφαίνετο ἐπίσης σημαντὴ καὶ ἰερά, ὅσον αὐτὴ ἡ δόξα τοῦ ἀρχαίου ἐκεῖνου κόσμου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς, ἂν δὲν ἐφίλει ὡσπερ τὴν γενέτειραν, ἐμελέτα ὅμως καὶ περιέγραφε μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἔρωτος καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς θείας μανίας, μεθ' ὧν ἤρχετο νὰ ἴδῃ ἐξησφιγμένην εἰς τὴν γερμανικὴν του πατρίδα τὴν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου ἡγεμονίαν.

Ὁ Θεόδωρος Μόμμσεν ἦτο Γερμανὸς ἐν τῇ ἀκριβεστάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως καὶ τῆς πράξεως. Γερμανὸς ὑπερήφανος, ἀναλλοίωτος καὶ ἀδιάφθορος ἐν τῇ πρὸς ἄλλους λαοὺς καὶ ἄλλους πολιτι-

σμοὺς ἐπαφῇ καὶ ἐπικοινωνίᾳ. Ἀπετέλει, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἕτερον ἐκεῖνον μέγαν τῆς νεωτέρας Γερμανίας ἱστορικόν, τὸν Ράγκε. Ὁ Ράγκε εἶχεν εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν ἀνεπτυγμένον τὸ αἰσθημα τῆς φιλανθρωπίας, καὶ περὶ ἑαυτὸν καὶ περὶ τὰ ἴδια ἔργα ἐγίνωσκε νὰ διεγείρῃ τὴν αὐτὴν συμπάθειαν, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἠσθάνετο πρὸς τοὺς ἄλλους. α) Συ περιγράφεις—ἐλεγέ ποτε ὁ Μόμμσεν πρὸς τὸν Ράγκε—σύ περιγράφεις τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παρελθόντος μεθ' ὧν τῶν ἀτελειῶν καὶ μεθ' ὧν τῶν ἀρετῶν των, πλὴν μεταδίδων αὐτοῖς πάντοτε καὶ τι ἐκ σεαυτοῦ, καθιστῶν αὐτοὺς συμπαθεῖς. Ἄλλ' οὐδεὶς, νομίζομεν, θλ' ἠδύνατο νὰ ἐπιναλάθῃ πρὸς αὐτὸν τὸν Μόμμσεν τοὺς λόγους του τούτους, τοὺς ὁποῖους ἀπέτεινε πρὸς τὸν συγγραφεὴ τῆς «ἱστορίας τῶν Παπῶν» καὶ τῆς «Ἀναγεννήσεως». Ὁ Μόμμσεν, διείπετο ἐν τῇ περὶ τῶν ἀνθρώπων κρίσει ὑπὸ ποῖας τινας ἐμπαθοῦς προσωποληψίας, ὑπὸ τῆς ἐμπαθείας ἐκείνης, ἣτις ἀναλύει τὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἐν τῇ διαπύρρῳ χολῇ τῶν ἰδίων ἰδεῶν, πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν, καὶ παρέχει αὐτοῖς τὸν προσωπικὸν τύπον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ αἰσθηματος τοῦ συγγραφέως. Δὲν ὑπάρχουσι ἀληθινὰ ἀλήθειαι, ἔλεγεν ὁ Κάντιος, ἀλλ' ἀλήθειαι προσωπικαί. Ὅταν ἡ προσωπικότης διέρχεται διὰ τοῦ κατόπτρου τοῦ ἡμετέρου πνεύματος λομβάνει ἀναγκαστικῶς τὸ βάθος τοῦ κατόπτρου τούτου. Καὶ τὸ πνευματικὸν τοῦ Μόμμσεν κατόπτρον ἐπληροῦτο ὑπὸ τοῦ ἐξώλου τῆς αυτοκρατορικῆς ἰδέας, ἣς ὁ Βίσμαρκ παρεσκεύαζεν ἐν σιγῇ τὸν θρισμῖν, ἐνῶ ἐκεῖνος ἐμελέτα καὶ συνέγραφε τὴν ἱστορίαν τῆς Ρώμης. Καὶ οὕτως ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ τραγικῇ στιγμῇ τῆς ἱστορίας τῆς Ρώμης, ἐν τῇ στιγμῇ τουτέστι, καθ' ἣν ὁ Καῖσαρ καταλύει τὴν Δημοκρατίαν καὶ ἰδρύει τὴν Ἀυτοκρατορίαν, ὁ Μόμμσεν εὐρίσκεται μετὰ τῶν φίλων τοῦ Καίσαρος καὶ εἰς τὸν Καίσαρα θυσιάζει τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν Πομπήιον, τὸν ἐπαρχιακὸν ἀκηγορίσκον καὶ τὸν ἀριστοκρατικὸν δεκανέα, ὅπως τοὺς ἀποκαλεῖ. Οἰοεὶ ἀκλεισθῶν τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ὁδὸν ἕτερος ἱστορικός, ὁ Γάλλος Τροπλὸν ἐν τῷ περὶ «Παρακμῆς τῆς Δημοκρατίας» συγγράμματι αὐτοῦ, ἐκφέρει περὶ Κικέρωνος ὅφ' ἐνός, περὶ Πομπηίου ὅφ' ἐτέρου, δόξας καὶ κρίσεις παραπληθείας ταῖς τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως. Περίοδος καισαρικοῦ ὄργασμοῦ καὶ ζυμώσεως! Πλὴν πόσον ὀριμότερος, πόσον εὐστηρότερος καὶ ἐμπαθειότερος εἶνε ὁ Μόμμσεν ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Καίσαρος! Αἱ κατὰ τοῦ Κικέρωνος σελίδες θλ' ἦσαν πρότυπον πολιτικοῦ λιβελλοῦ, εἰάν δὲν ἔφερον τὴν ὑπογραφὴν ἱστορικοῦ, ὅστις εἶνε συγχρόνως καὶ κράτιστος ἀρχαιολόγος. Οὐδεμίαν πράξιν, οὐδεὶς λόγος ἐκ τοῦ βίου τοῦ Κι-



κέρωνος εύρίσκει χάριν ένώπιον του Μόμμσεν. Ούδ' αυτός ό ρήτωρ τών «Βερρείων λόγων» τυγχάνει συγγνώμης. Καί κατηγορείται ό Κικέρων ότι άπήγγειλε τόν δεύτερον λόγον του, ότε δέν ήγνώσει τήν έκ Ρώμης άναχώρησιν του Βέρρη! 'Αλλ' έξαιρουμένης τής έκτάκτου ταύτης όρμης και σφοδρότητος έν τή περι τών έχθρών του Κικέρωνος γλώσση και κρίσει, πώς παρίσταται ζω- τανός υπό πάσας αύτου τās έπόψεις, πολιτικές, ήθικές, οικονομικές, κοινωνικές, ό κόσμος τής Ρώμης έν τή μεγάλη εκείνη μεταμορφώσει και έν τή μεγάλη μεταβάσει από του ένο; εις τόν έτερον τύπον! Έν τή νεωτέρα ιστορική φιλο- λογία μόνον τό έργον του 'Ιππολύτου Ταίν απερί τών άρχών τής συγχρόνου Γαλλίας» δύναται ίτω; να παραβληθῆ προς τό τρίτον βιβλίον τής 'Ιστο- ρίας τής Ρώμης — τό πραγματευόμενον τήν Έ- πανάστασιν.

“Όπως ποτ' άν ή, διά του Μόμμσεν ή 'Ιστο- ρία έγένετο άληθινή και ιδιαιτέρα έπιστήμη, έφ' όσον δύναται να όσθη όνομα έπιστήμης εις με- λέτας, αίτινες κατά τόν Μικώλεϋ χριζουσιν ίση; όσσεως φαντασίας και κρίσεως, όπως δυνη- θώσι ν' αποδώσωσιν άριστους καρπούς. Κρίσιν έσκάρπιζεν ό Μόμμσεν αφειδώς, πλην ουδεις θα ήδύνατο ν' άρνηθῆ ότι έξήγειρε (καίτοι ουχι έν τῷ μέτρῳ του Νείβουρ) και τά κύματα του λό- γου και τής κρίσεως διά τών πολυπτέρων άνέ- μων τής φαντασίας. Τί άπομένει πλέον έκ του Τίτου Λιβίου μετά τās σφιδράς προσβολάς του Νείβουρ και του Μόμμσεν; 'Αλλ' ίδου ότι πολ- λοί συμπερασμοί και πολλά υπόθεσεις αύτου του Μόμμσεν άρδην άνετράπησαν υπό τών νεω- τέρων έρευνών, υπό τών νεωτέρων έρευνητών και υπό τών νεωτέρων ανακαλύψεων, ούτως ώστε και ό Μόμμσεν αποβαίνει ό Τίτος Λίβιος τής ίδιας σκέψεως και τής ίδιας έπιστήμης! Διότι αύτη ει ή ή τύχη τών ιστορικών, να εύρίσκων- ται εις άέναν κίνησιν, όπως ή τύχη αύτης τής ιστορίας. Ευδαίμων όστις έν τή διηγεσει ταύτη κινήσει δύναται να έγκαταλίπη ένα φάρον φω- τίζοντα τās έκτάσεις διά μακράς ακτίνας πνευ- ματικού φωτός! Καί ή βωμική ή ιστορία του Μόμμσεν αποτελεί φάρον τηλαυγή έν τῷ ώκεανῷ τής νεωτέρας έπιστήμης.

Εις τόν μέγαν συγγραφέα τής 'Ιστορίας ταύ- τής πέμπομεν εύλαβή χαιρετισμόν.

Έν φ' οι ιστορικοί τής Ρώμης έρχονται και παρέρχονται ή Ρώμη παρασκευάζει διά τών άνασκαφών της εις τούς ιστορικούς του μέλλοντος νέαν ύλην προς σπουδην και μελέτην, νεον πε- διον δράσεως εις τήν σκέψιν, νέα πτερά εις τās πτέρυγας τής φαντασίας: τροφήν αιώνιαν — ώ; αύτη εινε αιώνια — εις τό ανθρώπινον πνεύμα και εις τήν έρμηνείαν του πνεύματος. Από τής άγοράς μέχρι τής Λουκινείου πλατείας ό τάφος,

έν φ' κείται τεθιμμένη ή αρχαία κοσμοκράτειρα, άνοίγεται κατά καιρούς και άποκαλύπτει πάν- τοτε νέα μυστήρια και νέα πάντοτε κλέη.

Σκάπτετε, σκάπτετε έν τῷ τάφῳ τής Ρώ- μης, ώ αγαθοί, τής 'Ιστορίας έργάται! Διότι εκεί, εις τά βάθη του τάφου εκείνου κρύπτεται άθάνατος πηγή ζωής διχ τό ανθρώπινον πνεύμα!

N. Δ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ

## ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ<sup>1</sup>

### Ο ΘΕΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

[υπό του καθηγ. R. Kaerppelin, κατά μετάφρασιν έλευθεράν έκ του Γαλλικού υπό 'Αντιγόνου Π. Πολυμέρη ίατρού].

#### ■ π ρ ό ο δ ο ς .

‘Η πρόοδος συνίσταται εις άέναν και διαδο- χικήν έν τή κοινωνία εισχωγήν νέων και καλλι- τέρων συνθηκών, υπό τās όποιās θα εινε δυνατόν να προαχθῆ ή γνώσις, ή χρησιμοήθεια, και ή ευ- τυχία. Ουδέν άλλο λοιπόν εινε, ειμή ή εφραμογή τής προς τελειοποίησιν έπιδεικτικότητας του άν- θρώπου, και πās άνθρωπος καθήκον έχει ν' άφιε- ρώση εις αύτην πάσας αύτου τās δυνάμεις έν τῷ κύκλῳ τής ένεργείας του.

Αί ανθρώπινοι κοινωνίαι, και αί άριστ' άκόμη ώργανωμένα, ως αί τών προϊσταμένων σήμερα έν τῷ πολιτισμῷ λαών, λίαν απέχουσιν εισέτι του να φθάσωσι τούς νόμους των, τούς θεσμούς των, εις τά ήθη των, τήν βαθμίδα τής τελειότη- τος, τήν όποιαν θα έφθονον διά μόνης τής εφραμογής τής αρχής τής αδελφότητας, έκλαμ- βινεμένης υπό τήν ακριβή έκτίμησιν του άνθρω- πίνου προορισμού και εφραμοζομένης έν πνεύ- ματι άρμονίας και όμοφώνιας προς τόν προορι- σμόν τουτον.

'Αλλ' όμως μελετώντες τήν υπό τής ανθρω- πότητος παρακολουθουμένην όδόν, άφ' ής μās άποκαλύπτεται υπό τών χρονικών τής ιστορίας, δέν βλέπομεν αύτην βαινουσαν διαρκώς προς άναντίρρητον πρόοδον; Δέν βλέπομεν πανταχό- θεν υποχωρούσαν τήν αρχικήν βαρβαρότητα τών πρώτων αιώνων, κατ' αρχάς εις κοινωνίας με- γάλα μὲν ήδη πράγματα δυναμένας, άλλ' ύπει- κούσας εις τόν μισητόν τής δουλείας θεσμόν; 'Ακολουθως τό άποτρόπαιον και τόσφ σκληρῶς καταχρώμενον αυτό σύστημα, έκλείπον διαδοχι- κῶς πρό όργανισμού ολιγώτερον άπαισίου, ολι- γώτερον καταθλιπτικού τών έν δουλεία διατε-

1. Τέλος ιδὲ σελ. 249.

λούντων, τό όποιον ή πρόοδος του νεωτέρου πο- λιτισμού, ύπ' αυτούς τούς όφθαλμούς μας, κα- τάρθωσε να καταρρίψη εις έρείπια έν τās χώ- ραις, έν αϊς ύφίστατο εισέτι; Εις εκείνους δὲ τών λαών, οτινες πλειότερον προοδεύσαντες άπη- λευθερώθησαν, πρό πολλών ή ολίγων έτών, εκ- τών τυραννικών νόμων τής δουλείας, δέν βλέπο- μεν τόν δεσποτισμόν και τό όθθεν θεϊον δίκαιον άναρπαζόμενον πρόρριζα και διά παντός, υπό τών μεγάλων άρχών τής ελευθερίας, του έκλεκτικού δικαϊώματος, τής έκδηλώσεως του έθνικού φρο- νήματος διά τής έκλογής πληρεξουσίων παρά τῆ εξουσία και τοίς άρχηγοίς των Κρατών; Τά σκοτή τής άμαθείας και αί προλήψεις δέν διαλύονται βραδέως μὲν, άλλά διά τρόπον βεβαίου πρό του λάμποντος φωτός των έπιστημών και τής άλη- θείας; ‘Η μεγάλη άθλιότης ολόκληρων λαών, ύποταχγμένων άλλοτε εις άπολυταρχικά πολι- τεύματα, δέν άνεκατεστάθη ήδη, διά τούς πλεί- στους των άπαρτιζόντων τά μάλλον άνεπτυ- γμένα έθνη πολιτών, υπό γενικής ευημερίας, άνε- παρκούς μὲν εισέτι, διότι δέν εισεχώρησε μέχρις όλων, άλλ' άναντιρρήτως προοδεύσεως, κ' έπί- μάλλον και μάλλον γενικευμένης;

Μόλις εις ή δύο τό πολύ αιώνες μās χωρίζουσι τής εποχής, καθ' ήν οι λαοί των ευτυχιστέρων σήμερα χωρών, δουλοπάροικοι όντες, ήσαν έγ- κταλελειμμένοι εις τούς μάλλον αυθαιρέτους νόμους, εις τήν άμαθειαν, τούς περιοδικούς λοι- μούς, τās συχνάς επιδημίας, τās έχθρικές επι- δρομάς, τούς ληστρικούς, τούς θρησκευτικούς, τούς κατακτητικούς πολέμους, τούς έκ τής ιδιο- τροπίας άπανθρώπου μονάρχου έξχρωμένους, και ήδη οι λαοί ούτοι άπολομβάνουσι νόμων, έξα- σφκλιζόντων τήν ελευθερίαν των και τά αγαθά των, πλουτοῦσι διά του έμπορίου και τής βιο- μηχανίας, διά τών όποιων και εύρίσκονται εις δι- ηνεκείς σχέσεις μεθ' όλων των μερών τής σφαι- ρας, και μεταξύ των βλέπουσι καθημερινῶς αυ- ξανομένην τήν δύναμιν των, διά τών θουμάτων δὲ τής έπιστήμης και τών μηχανικών τεχνῶν, φωτίζονται και εκπαιδεύονται: και ό πόλεμος δέν εινε πλέον δι' αυτούς ειμή μάλιστα διαβατική, εις τόν όποιον, οι νυν άρχηγοί των έθνῶν αναγ- κόζονται να καταφεύγωσι μόνον επί σκοπῷ γε- νικού συμφέροντος.

Τίς λοιπόν, μελετών τήν ιστορίαν των ανθρώ- πων, θα τολμήσῃ να ειπῆ ότι δέν ύφίσταται πρό- οδος; Αυτή εινε ό όδηγός τής ανθρωπότητος και μόνοι οι τυφλοί δέν τήν βλέπουσιν; Εινε ό νόμος του Θεου, καθίσσον εινε ή βάσις, τό θεμέλιον και ή προφανής εξέλιξις του ανθρωπίνου προορισμού.

Μεμονωμένως εξεταζόμενος ό άνθρωπος, προ- ωρίσθη, έξ αύτης τής φύσεως του και τής ανάγκης των πραγμάτων, προς έργασίαν, και εργαζόμενος προφανῶς τελειοποιεῖται. Πῶς λοιπόν ή κοινω-

νία, αποτελουμένη έξ αυτών των ατόμων, όσα μη δυνάμενα να ζήσωσιν άνευ έργασίας και δέν δύναται να εργαζωνται ειμή τελειοποιούμενα, πῶς, λέγμεν, ή κοινωνία εινε δυνατόν να μη κα- θίσταται επί μάλλον και μάλλον τελεία, αναλό- γως τής βραδείας μὲν, άλλ' άκραδάντου και κο- πιώδους πορείας της; πορείας βραδείας, βραδυ- τάτης μέχρι των ήμερῶν μας, έπιταχυνθείσης όμως μεγάλως κατά τόν λήξαντα αιώνα, και ήτις θα προαχθῆ εις τό μέλλον πολύ ταχύτερον άκόμη προωθουμέ η υπό τής έπιστήμης, τής βιομηχα- νίας και τής ελευθερίας!

‘Α! όποιον θουμάσιον θέαμα θα παρουσιάση ή ανθρωπότητος, έφ' όσον προχωρεῖ έν τῆ όδῳ τής τελειοποιήσεως της, ποδοπατοῦσα πᾶσαν κατά- χρησιν, πᾶσαν άδικίαν, πᾶσαν τυραννίαν, πάσας τās άθλιότητας, δια τά κακά τέλος, τά όποια ενέμειναν μέχρι τής ήμέρας ταύτης και επέζησαν τής μεγάλης και ευγενούς πάλης, τήν όποιαν μάχεται προς αυτά τό πνεύμα του νεωτέρου πο- λιτισμού! όπως και όταν ή ανθρωπότητος αύτη, επί μάλλον και μάλλον θριαμβεύουσα και ένδοξος θα διασπείρη πανταχού επί των τέκνων της τά ευεργετήματα τής ελευθερίας και τής έπιστήμης, τής ισότητος και τής ευημερίας, τής άγάπης και τής αδελφότητας, και όλου του πλούτου των άγα- θῶν, τά όποια ή σφαιρά μας θα προσφέρῃ εις τās δικαίας αύτης αξιώσεις!

Ναι! ή ανθρωπίνη κοινωνία, από αιώνων ήδη ήρξατο τής εκ θείας προνοίας οδοπορίας της προς τελειοποίησιν: επί μακρόν εξήτησε τήν όδόν της, άλλ' επί τέλους τήν ευρε και ώρμησεν ήδη διά βημάτων ταχέων, τά όποια όμως θα έπι- ταχυνθώσιν επί μάλλον και μάλλον, καθόσον καθ' εκάστην προσκτάται νέας δυνάμεις, έχέγγυα προ- σychών κατακτήσεων. Προχωρεῖ, προχωρεῖ! και θα προχωρήσει ασφαλέςτερον και ταχύτερον εις πάντα μέλλοντα αιώνια! Καί μόνον ούτω θα συμ- πληρώσει τόν προορισμόν και τό πεπρωμένον, άτινα παρά του Θεου παρέλαβεν!

#### ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

'Αφου ό Θεός εις έκαστον τής δημιουργίας του άτομον έδωκεν ειδικόν προορισμόν και έθεσε τόν ανθρωπον επί κεφαλῆς των γηίνων δημιουργημά- των, πρώτον του ανθρώπου καθήκον προς Αυτόν εινε να έννοήτῃ και εκπληρώσει τόν προορισμόν, όστις υπό τής φύσεως τῷ προσδιωρίσθη. Προς συν- όρομήν δὲ συνεπῶς του γενικού αυτού σκοπού τής ανθρωπότητος, έκαστον των μελών της οφεί- λει να επιζητῆ τόν βαθμόν τής τελειοποιήσεως, τήν όποιαν επιτρέπεται αυτῷ να φθάσῃ, καθή- κον δ' επίσης τής κοινωνίας να έγκαταστήσει τήν αναγκαίαν τάξιν προς πᾶσαν δυνατήν άνά- πτυξιν όλων των υλικῶν, πνευματικῶν και ήθι- κῶν δυνάμεών της.



Διὰ τοῦ προοδευτικοῦ ὄργανισμοῦ τῆς ἡ κωνία, συμμορροῦται πρὸς τοὺς νόμους τῆς θείας Προνοίας, καὶ ἐκπληροῦ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντά της. Ἴνα ἐπαξίως ὑπηρετήσῃ εἰς τὸ μέγα καὶ κυρίαρχον Ὄν τὸ ἀνθρώπινον γένος ὀφείλει πάση δυνάμει καὶ διαρκῶς νὰ προσπαθῇ ν' ἀψυθῆ εἰς γνώσεις, σωφροσύνην, λογικότητα, δικαιοσύνην, ἀλήθειαν, ἀγάπην καὶ ἀφροσύνην πρὸς τὸ γενικὸν καλόν.

Ἀγαπῶντες τὸ ὠραῖον, τὸ καλόν, τὸ ἀληθές, καθιστάμενοι διὰ τῆς ἐργασίας ἕξιοι νὰ τὰ ἐφαρμόζωμεν ἐν τῇ πράξει διαρκῶς, καὶ συνεπῶς νὰ προσεγγίζωμεν πρὸς τὴν ἐνδεδειγμένην εἰς τὴν φύσιν μας τελειότητα, προσφέρωμεν διὰ τῆς ὑπακοῆς μας πρὸς τὸν Δημιουργὸν καὶ τοῦ νόμου τοῦ ὀφειλόμενου Αὐτῷ σέβας.

Εἰς τὸν σεβασμὸν αὐτὸν προστίθεται ὁ βαθύς, ὁ μέγας σεβασμὸς ὁ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ βεβαίως ἐμπνεόμενος εἰς ἡμᾶς, καὶ ἡ διάπυρος καὶ εὐγνώμων λατρεία, τὴν ὁποῖαν ὀφείλομεν νὰ συναίσθανώμεθα διὰ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐργάτην. Τὰ αἰσθήματα δὲ ταῦτα φυσικῶς θὰ εἶνε τόσῳ μᾶλλον ὑψηλότερα καὶ πληρέστερα, ὅσω περιττότερον καθιστάμεθα ἱκανοὶ νὰ ἐννοῶμεν τὸ μεγαλεῖον τῆς δυνάμεώς Του, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Σύμπαντος.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρεία καθήκον ἐνεργητικώτατα ἐνεκολάφθη εἰς τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν, καὶ πρὸς ἐπιτελεσίαν τοῦ ἐυστηματοποιήθησαν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη αἰώνων καὶ εἰς ἅπαντα τῆς γῆς τὰ σημεῖα, πολυαριθμύατα θρησκευτικὰ λατρεῖα, τῶν ὁποῖων μόνος σκοπὸς ἦτο καὶ εἶνε ἡ δι' ἐξωτερικῶν μέσων ἐκδήλωσις τοῦ καθήκοντος τούτου. Δυστυχῶς ὅμως διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, αἱ εἰς πολλὰ διαφωνοῦσαι, καὶ τόσῳ ποικίλαι αὐταὶ λατρεῖαι, διὰ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀντιφάσεων τῶν, ἀπεμακρύνθησαν πλέον ἢ ἔλαττον τῆς θείας ἐνότητος, καὶ τῆς ἐκ θείας Πρηνείας ἐπιδοκιμότητος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τελειοποίησιν.

Ἐκάστη αὐτῶν, διαδοχικῶς διακηρύσσει ἐάν τὴν ὡς τὴν μὴν ἀληθῆ καὶ τελείαν, καταδικάζουσα ὅλας τὰς ἄλλας· ἐκάστη αὐτῶν ἔχει τὰ θεμέλια τῆς, τὴν εἰς ὑπερφυσικὰ τουτέστι γεγονότα πίστιν, τῶν ὁποῖων τὸ δυνατόν εἰς ἀπόλυτον εὐρίσκειται ἀντίφασιν πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς θείας σοφίας ἀμεταβλήτως ἐπιβληθέντας εἰς τὴν φύσιν νόμους, καὶ πᾶσαι ἐξ ἴσου ἔχουσι τὴν πεποιθησὴν ὅτι δύνανται διὰ μέσου τύπων καὶ ἱεροτελεστιῶν τινῶν νὰ τριποποιήσωσιν εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ δι' εἰδικὰ συμπερόντα τοὺς ἀμεταβλήτους νόμους τῆς θείας Προνοίας, ἧτις γενικῶς διέπει τὸ Σύμπαν. Πόσαι διαφωνοῦσαι, πόσαι ἐριδες, πόσαι τυραννίαι, πόσαι πόλεμοι, πόσα ἀτελεύτητα κακὰ τέλος δὲν ἐξεχύθησαν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου γένους ὑπὸ τῶν ὀλίγων αὐτῶν χιλι-

ῶν θρησκευτικῶν λατρεῶν, εἰς τὰς ὁποίας κενόμεται τούτο!

Ἄλλ' ὅλαι αὐταὶ αἱ συμμορραὶ θὰ ἐκλείψωσι βεβημένον ἐφ' ὅσον ἡ ἀνθρωπότης τελειοποιουμένη θὰ συσσωματωθῇ ὁλόκληρως εἰς λατρείαν τοῦ ἐνός μόνου Θεοῦ, τοῦ ὑπερτάτου Δημιουργοῦ, οὕτινος οἱ νόμοι ἐντελέστερον κατανοούμεοι θὰ συνενώσωσιν ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς μίαν πνευματικὴν οἰκογένειαν ἀδελφῶν, συνδεδεμένων μεταξὺ τῶν ὑπὸ δεσμῶν ἀγάπης, ἀφροσύνης καὶ ἀλληλοβοηθείας. Οἱ ἄνθρωποι τότε συνηωμένοι διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀρετῆς ἐν τῇ ἀπειρῶ τῆς θεότητος λατρεία θὰ δυνήθωσι νὰ τὴν ἐκδηλώσωσι διὰ μιᾶς ὑψηλῆς καὶ ἐξόχου ἱεροτελεστίας, δι' ὅλου τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς μεγαλοπρέπειας, τῆς παρεχομένης ὑπὸ τῶν εὐεργητικῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν θαυμάτων τῆς τέχνης.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τοὺς τόσῳ ἀπομακρυσμένους ἀκόμη ἡμῶν θὰ διαλάμψῃ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ βασίλειον τῆς ἀληθείας, καὶ ἡ ἀνθρωπότης θ' ἀπολαύσῃ ὁλοκλήρου τῆς εὐτυχίας, τὴν ὁποῖαν ὁ Θεὸς ὤρισεν ὡς πεπωμένον αὐτῆς, ἐν τῇ γενικῇ ἀρμονίᾳ τῆς δημιουργίας τῶν κόσμων καὶ τῶν ὄντων, τὰ ὅτι τὸς ζωογονοῦσιν. Σήμερον εὐρίσκειται ἐν τῇ νηπιότητι τῆς ἀκόμης, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις τῆς εἶνε βεβαία καὶ θὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν τελειοποίησιν τῆς, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, διότι... τσαυτὴ εἶνε ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ!

ΤΕΛΟΣ

## ΑΝΑΛΕΚΤΑ

### ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ

Ἄγγλο μαθηματικὸς, ἀκμάσας περὶ τὰ μέση τῆ δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, ἀνεκάλυψε ἀπαρτητήρον ἕως τότε ιδιότητα τοῦ ἀριθμοῦ 9 ἕξιαν μελέτης, τὴν ἐξῆς: ὁ ἀριθμὸς 9 πολλαπλασιαζόμενος μὲν ἐπὶ οἰονδήποτε ἀριθμὸν (ἀπὸ τοῦ 1 μέχρι ἀπώατου ὀρίου) παράγει γινόμενον, οὕτινος, ἐὰν προσθέσωμεν ἀλλήλους τοὺς συγκροτοῦντες αὐτὸ ἀριθμούς, θέλωμεν ἔχει ἐκτάκτιον αὐτὸν τὸ ἀριθμὸν 9 ἢ πολλαπλάσιον τούτου:

$$\begin{array}{ll} 9 \times 2 = 18 & \text{ἦτοι} \quad 1+8 = 9 \\ 9 \times 3 = 27 & \text{»} \quad 2+7 = 9 \\ 9 \times 4 = 36 & \text{»} \quad 3+6 = 9 \\ 9 \times 5 = 45 & \text{»} \quad 4+5 = 9 \\ 9 \times 6 = 54 & \text{»} \quad 5+4 = 9 \\ 9 \times 7 = 63 & \text{»} \quad 6+3 = 9 \\ 9 \times 8 = 72 & \text{»} \quad 7+2 = 9 \end{array}$$

$$\begin{array}{ll} 9 \times 9 = 81 & \text{»} \quad 8+1 = 9 \\ 9 \times 10 = 90 & \text{»} \quad 9+0 = 9 \\ 9 \times 11 = 99 & \text{»} \quad 9+9 = 18 \text{ ἢ } 9 \times 2 \\ 9 \times 12 = 108 & \text{»} \quad 1+0+8 = 9 \\ 9 \times 13 = 117 & \text{»} \quad 1+1+7 = 9 \\ 9 \times 14 = 126 & \text{»} \quad 1+2+6 = 9 \\ 9 \times 15 = 135 & \text{»} \quad 1+3+5 = 9 \end{array}$$

Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν 3. Πολλαπλασιαζόμενος καὶ οὗτος ἐπὶ τοὺς ἀριθμούς 4, 5, 6, 7, 8, 9 καὶ λοιποὺς, μέχρις ἀπώατου ὀρίου, παράγει γινόμενον, οὕτινος ἐὰν προσθέσωμεν ἀλλήλους τοὺς συγκροτοῦντας αὐτὸ ἀριθμητικούς χαρακτήρας, θέλωμεν ἔχει κεφάλαιον αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν 3 ἢ τι πολλαπλάσιον τούτου. Ἐτέραν περίεργον ιδιότητα τοῦ ἀριθμοῦ 4 ἀνεκάλυψεν ἄλλος μαθηματικὸς, τὴν ἀκόλουθον.

Ἐὰν μεταβληθῇ ἡ τάξις τῶν ἀριθμητικῶν χαρακτήρων, ὧν ἡ σύνθεσις ἐμφαίνει ἀριθμὸν τινα, ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἐνός ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ἐκ τῆς μετατοπίσεως προελθόντος θέλει συνίστασθαι εἰς 9 ἢ πολλαπλάσιον τι τούτου. Ἐπὶ παραδείγματι: ὁ ἀριθμὸς 21 μετατοπιζόμενος τῶν ἀριθμητικῶν χαρακτήρων γίνεται 12 ἦτοι κατὰ 9 μικρότερος τοῦ 21. Ὁ ἀριθμὸς 28 ἀντιστροφόμενος γίνεται 82, ἦτοι κατὰ 54 μεζων τοῦ 28, δηλ. κατὰ τὸ ἐξαπλάσιον τοῦ 9 ( $9 \times 6 = 54$ ). Ἐτι μᾶλλον ἡ ιδιότης αὕτη, ἧτις φαίνεται μεταξὺ τῶν δύο ἀριθμῶν οὕτως μεταβληθέντων, ἐπανευρίσκειται μεταξὺ τῶν δυνάμεων (τετραγώνου, κύβου κτλ.) αὐτῶν τούτων τῶν ἀριθμῶν· οὕτως ὁ ἀριθμὸς 441 τετραγώνου τοῦ 21 εἶνε μείζων κατὰ 297 τοῦ ἀριθμοῦ 144 τετραγώνου τοῦ 12. Τὸ δὲ 297 εἶνε πολλαπλάσιον τοῦ 9. Ὁ ἀριθμὸς 9261, κύβος τοῦ ἀριθμοῦ 21, εἶνε κατὰ 7533 μείζων τοῦ ἀριθμοῦ 1728 κύβου τοῦ ἀριθμοῦ 12, τὸ δὲ 7533 εἶνε πολλαπλάσιον τοῦ 9. — Κι' ἄλλαις ἐιδότῃς δύναται νὰ παρατηρηθῇ εἰς τὸν ἀριθμὸν 9. Ὅσακις θέλει τις νὰ πολλαπλασιάσῃ τοῦτ.ν ἐπὶ εἰανδήποτε μονάδα (ἀπὸ τοῦ 1 δηλ. μέχρι τοῦ 9), δύναται ἀντὶ πολλαπλασιασμοῦ ν' ἀφαιρῇ ἀπὸ τοῦ πολλαπλασιαστοῦ τὸν ἀριθμὸν 1, ἦτοι νὰ ἐλαττωθῇ τὸν πολλαπλασιαστήν κατὰ 1, καὶ τὸ μὲν ὑπόλοιπον νὰ θέτῃ ὡς πρῶτον ἀριθμητικὸν χαρακτήρα τοῦ ἐκ δύο μέλλοντος ν' ἀπαρτιζήται γινόμενου, αὐτὸ δὲ τὸ ὑπόλοιπον νὰ θέτῃ ὡς δεύτερον ἀριθμητικὸν χαρακτήρα, καὶ οὕτως εὐρίσκειται τὸ γινόμενον· λ. χ.  $9 \times 3 = 27$ . Τὸ γινόμενον 27 σύγκειται ἐκ τοῦ 2 καὶ 7· τὸ 2 (ἦτοι ὁ πρῶτος ἀριθμητικὸς χαρακτήρ) εἶνε ὁ πολλαπλασιαστής 3 ἡλαττωμένος κατὰ 1, τὸ δὲ 7 εἶνε τὸ ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 9 αὐτοῦ τούτου τοῦ 2 ὑπόλοιπον. Ὅσαύτως:

$$\begin{array}{ll} 9 \times 7 = 63 & \text{ἦτοι: } 7-1=6 \quad 9-6=3 : 63 \\ 9 \times 5 = 45 & \text{»} \quad 5-1=4 \quad 9-4=5 : 45 \\ 9 \times 8 = 72 & \text{»} \quad 8-1=7 \quad 9-7=2 : 72 \end{array}$$

Ὁ ἀριθμὸς 37 πολλαπλασιαζόμενος ἐπὶ 3 ἢ ἐπὶ ἀριθμὸν πολλαπλάσιον τοῦ 3 μέχρι τοῦ 27 ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ παράγῃ τρεῖς ἀριθμούς ἀπολύτως ὁμοίους· οὕτω:

$$\begin{array}{l} 37 \times 3 = 111 \\ 37 \times 6 = 222 \\ 37 \times 9 = 333 \\ 37 \times 12 = 444 \text{ κτλ.} \end{array}$$

Ἡ παρατήρησις τῆς ιδιότητος ταύτης συναπάγει μεγάλην εὐκολίαν εἰς εὑρεσιν τοῦ γινόμενου τοῦ πολλαπλασιαστοῦ τοῦ ἀριθμοῦ 37 ἢ εἰς οἰονδήποτε πολλαπλάσιον τοῦ 3 (μέχρι τοῦ 27). Δὲν ἀπαιτεῖται δηλ. ἡ νὰ διαίρεση τις τὸν πολλαπλασιαστήν διὰ τοῦ πρῶτου ἀριθμητικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀριθμοῦ 37 ἦτοι τοῦ 3, καὶ τὸ πηλίκον νὰ λάβῃ τρεῖς· οὕτω φέρ'εἶπεν προκειμένου τοῦ πολλαπλασιαστοῦ τοῦ ἀριθμοῦ 37 ἐπὶ 6 (πολλαπλασίου τοῦ 3) ἀρκεῖ ἡ διαίρεσις τοῦ 6 διὰ τοῦ 3 (δίδουσα πηλίκον 2) καὶ ἡ ἐπ' ἀνάληψις τοῦ 2 τρεῖς, ἦτι: 222. Προκειμένου ἐπ' ἴσης ἐπὶ 27, ἀρκεῖ ἡ διαίρεσις τοῦ 27 διὰ τοῦ 3 (δίδουσα πηλίκον 9) καὶ ἡ ἐπανάληψις τοῦ 9 τρεῖς ἦτοι: 999.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

## ΓΝΩΜΑΙ

### ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Ἡ ἀθλιωτέρα κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ὅταν δὲν ἔχῃ τὴν δύναμιν τοῦ βούλευσθαι

Η. Τράντα.

Ἐμπότιζε εἰς τὴν θυγατέρα σου τὰς ἀρχὰς τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ κράτει τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀνικτὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ποιήσεως. Πίεζε τὴν γῆν παρὰ τὴν τρέφουσαν ἕξαι τοῦ φυτοῦ, ἀλλὰ μὴ ἀνένης νὰ πέσῃ χῶμα καὶ εἰς τὴν κάλυκα.

Ὅλιγα κακὰ θὰ διεπράττοντο ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν τῷ κακῷ οὐδέποτε διεπράττετο ἐν ὀνόματι τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐβνέο Ἐσσημαχ

## ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Κονιορτός εἰς τὸ πέλαγος.

Ὁ κονιορτός δὲν εἶναι βεβαίως σπάνιον φαινόμενον εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν πόλεων ἐν καιρῷ διαφορῶν ἀνομβρίας. Ἀλλὰ νὰ ἀπαντᾷ τις πυκνὸν καὶ πνιγρὸν κονιορτὸν ἐν εἰδῇ ὀμίχλης μακρὰν πάσης ξηρᾶς, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὠκεανοῦ ἢ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, εἶνε πράγματι σπάνιον φαινόμενον.

μενον! Τοιαύτας εμφανίσεις πνιγηροῦ κοινορτοῦ ἀναφέρουσι πολλοὶ τῶν πλοίαρχων ταξιδεύοντες τακτικῶς εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Οὕτω, πλοίαρχος τοῦ ἀτμοπλοίου *Ρούβια* πλέοντος ἐκ Γιβλαρτάρ εἰς Ἀλγέριον, ἀνέφερεν ὅτι τὴν 25 Αὐγούστου παρετηρήθη ἐπὶ ὄλκῳ τοῦ καταστρώματος, τῶν ἰστών καὶ τῶν δικφόρων ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου παχὺ στρώμα κιτρινοειδοῦς κοινορτοῦ. Ὁ ἀνεμος ἦτο νοτιανατολικὸς καὶ ἔπνεε σφοδρῶς. Πολλὰ ἄλλα ἀτμόπλοια τῆς γερμανικῆς ἐταιρείας Ἀμβούργου ἐξυπηρετοῦντα τὴν γραμμὴν Νέας Ὑόρκης συνήντησαν πολλάκις λεπτὴν ἄμμον ἐν εἴδει πυκνοῦ κοινορτοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ εἰς ἀπόστασιν πολλῶν μιλίων. Καθὶ ὑποτίθεται ἡ ἄμμος αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς Σαχάρας. Ὁ πλοίαρχος τοῦ ἀτμοπλοίου *Βεσφάλια* πλέων ἐκ Μοντεβιδεο εἰς Μαρδερην ἀνέφερεν ὅτι καθ' ὅλον τὸ ταξίδιον ὁ ἀνεμος ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου πολὺ λεπτὴν ἄμμον, ἣν οἱ ναῦται ἠναγκάζοντο νὰ σαρώσωσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν. Ὁ πλοίαρχος τοῦ ἀτμοπλοίου *Νουμιδία* συνήντησε τὴν 28 Αὐγούστου τόσον πυκνὸν κοινορτόν ἐν εἴδει ὀμίχλης, ὥστε τῷ ἦτο ἀδύνατον νὰ διακρίνη τὰ περίξ καὶ ἠναγκάζετο ἀνὰ πέντε λεπτά νὰ κρούη τὸν κώδωνα καὶ νὰ σφυρίζῃ ἐπανειλημμένως πρὸς ἀποφυγὴν ἀπεικταίου. Ὁ πλοίαρχος τοῦ ἀτμοπλοίου *Σπαρτη* ἔλεγεν ὅτι εὐρισκόμενος εἰς ἀπόστασιν 400 μιλίων ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, πνέοντος σφοδροῦ νοτιανατολικοῦ ἀνέμου, εὐρέθη ἐπὶ μίαν ὥραν ἐντὸς πυκνοτάτου στρώματος κοινορτοῦ, ὅπερ ἐκάλυψε τὸ πλοῖον καὶ τοὺς ναύτας διὰ κιτρινοχρόου στρώματος λεπτῆς ἄμμου.

#### Ἱστορὸς σκύλος.

Εἰς δυστυχῆς ἄνθρωπος, ἐξηντλημένος ἀπὸ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν στερήσεων τῆς ἐνδεείας, ἀπέθησκε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς γαλλικῆς πόλεως Ἰόρη. Ἡ μόνη του περιουσία καὶ ὁ μόνος του σύντροφος ἦτο εἰς σκύλος, ὅστις τὸν ἠγάπα μὲ τὴν βαθεῖαν ἐκείνην ἀφοσίωσιν τῶν πιστῶν τούτων τετραπόδων καὶ ὁ ὅποιος καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα τῆς ἀσθενείας του δὲν ἐσάλυψεν ἀπὸ πλησίον του. Τὴν ἐκφορὰν του συνώδευσε μόνον τὸ πιστὸν ζῶον, ἐπὶ τοῦ νεκροταφείου δὲ ἔμεινε καὶ δὲν ἔστεργε ἐπὶ ἡμέρας ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοῦ νεποῦ τάφου τοῦ κυρίου του. Τόση ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ συνεκίνησε τὸν κόσμον καὶ ὁ σκύλος τοῦ πτωχοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐθανατώθη, ὅπως γίνεται συνήθως, ὅταν εὐρεθῶσι σκύλοι πλανόδιοι καὶ ἀδέσποτοι. Ἐξετέθη εἰς πώλησιν καὶ ἐδόθη ἐν πρώτοις ἡ τιμὴ δύο φράγκων, τὰ ὅποια ἔφθασαν μετ' ὀλίγον μέχρι τῶν εἰκοσι. Τὸν ἠγόρασε δὲ ὁ πρόεδρος τῆς ἐταιρείας τῆς τρεσταςίας τῶν ζῶων.

#### Φιλόμουσοι ποντικοί.

Εἰς μίαν αἴθουσαν χοροῦ καὶ συναυλίας ἐν Ἀμβέρσῃ εἶδιδετο μουσικὴ ἔσπερις. Ὁ κόσμος ἤκραστο μετὰ προσοχῆς ὥρασαν συμφωνικὴν μελωδίαν, ὅτε αἴφνης μία κυρία ἔρρηξε τρόμου κραυγὴν. Ὅλων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν ἀμέσως πρὸς τὸ ὑποδειχθὲν μέρος καὶ εἶδον εκπληκτοὶ οἱ θεαταὶ κατὰ σειρὰν ἐπὶ χαμηλῆς θυρίδος εἰκοσι περίπου μεγάλους ποντικούς, οἱ ὅποιοι ἐφαίνοντο ἀπολαύοντες τῆς τέρψεως τῆς μουσικῆς. Ἡ μελωδία ἀνεστάλη πρὸς στιγμὴν καὶ οἱ ποντικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐξαφανισθῶσιν ὅλοι δι' ἀνοίγματος τῆς στέγης, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχον κατέλθῃ εἰς τὴν αἴθουσαν.

#### Διαγωνισμὸς πολυφαγίας.

Διαγωνισμοὶ πολυφαγίας διαφόρου εἶδους γίνονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρὸ ὀλίγου ὁ ὄνομαστός μπιφτεκοφάγος Πάτριξ Δίβερ ἐνίκησε τὸν ἀντίπαλόν του Κάρολον Ὁβράν εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην ἐνώπιον πολλῶν θεατῶν καταβροχθίσας ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν τρία καὶ ἡμισυ χιλιόγραμμα κρέατος. Ὁ αὐτὸς ὅμως εἰς διαγωνισμὸν προηγούμενον ἔλαβε τὸ πρῶτον βραβεῖον, διότι κατώρθωσε νὰ φάγῃ ἑπτὰ χιλιόγραμμα βοείου κρέατος. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἰδικότητες πολυφαγῶν εἰς τὴν θαυμασίαν αὐτὴν χώραν. Ὁ Φρειδερίκος Μάκη κατεβρόχθισε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἑκατὸν στρεῖδια ἐντὸς ἐννέα λεπτῶν, ἄλλος ἔφαγε πεντήκοντα αὐγά ἐντὸς μιᾶς ὥρας καὶ ἄλλος ὀκτὼ χιλιόγραμμα μῆλων ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας.

#### Ξενοδοχεῖον γάτων.

Εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Λονδίνου ὑπάρχει ἐν ξενοδοχεῖον εἰδικῶς διὰ τοὺς γάτους. Ἐκεῖ ζῶσιν ἀναπαυτικώτατα, ἐν μέσῳ πλείστων περιποιήσεων, πολλοὶ γάτοι, τῶν ὁποίων οἱ ἰδιοκτητὰ εὐρίσκονται εἰς ἀποδημίαν. Δύο τάξεις ὑπάρχουσιν. Εἰς τὴν πρώτην τάξιν εὐρίσκονται ἐντὸς ὠρίων κλωθῶν, ὅπου ἄπλετον εἰσδύει τὸ φῶς καὶ ὁ καθαρὸς ἀήρ. Ἐκεῖ διέρχονται τὴν νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν. Δύο βάρδοι ὑπάρχουσιν, ἐπὶ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ γυμνασθῶσι κατὰ βούλησιν. Οἱ γάτοι τῆς δευτέρας τάξεως κοιμῶνται εἰς ἓνα κοιτῶνα ἐπὶ ἄχυρινων στρωμνῶν. Τὴν ἡμέραν ὅλοι οἱ γάτοι ἐξέρχονται εἰς τὸν κήπον τοῦ ξενοδοχείου. Δύνανται τις τότε νὰ ἴδῃ ἄλλους μὲν σοβαρῶς περιπατοῦντας, ἄλλους δὲ πηδῶντας ἢ κοιμωμένους ἐπὶ τοῦ πρασίου τάπητος τοῦ θαυμασίου πάρκου. Ἡ τροφή των εἶνε ἄρθρον καὶ ποικίλη. Τρώγουσιν ἄρτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀλείφεται νωπὸν βούτυρον, γάλα, ψάρια, ὀρύζιον, νωπὸν κρέας καὶ λαχανικά. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν τρώγουσιν ἰδιαιτέρως. Καθ' ἐκάστην ἐβδομάδα δέχονται τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἱατροῦ.